

T 35423

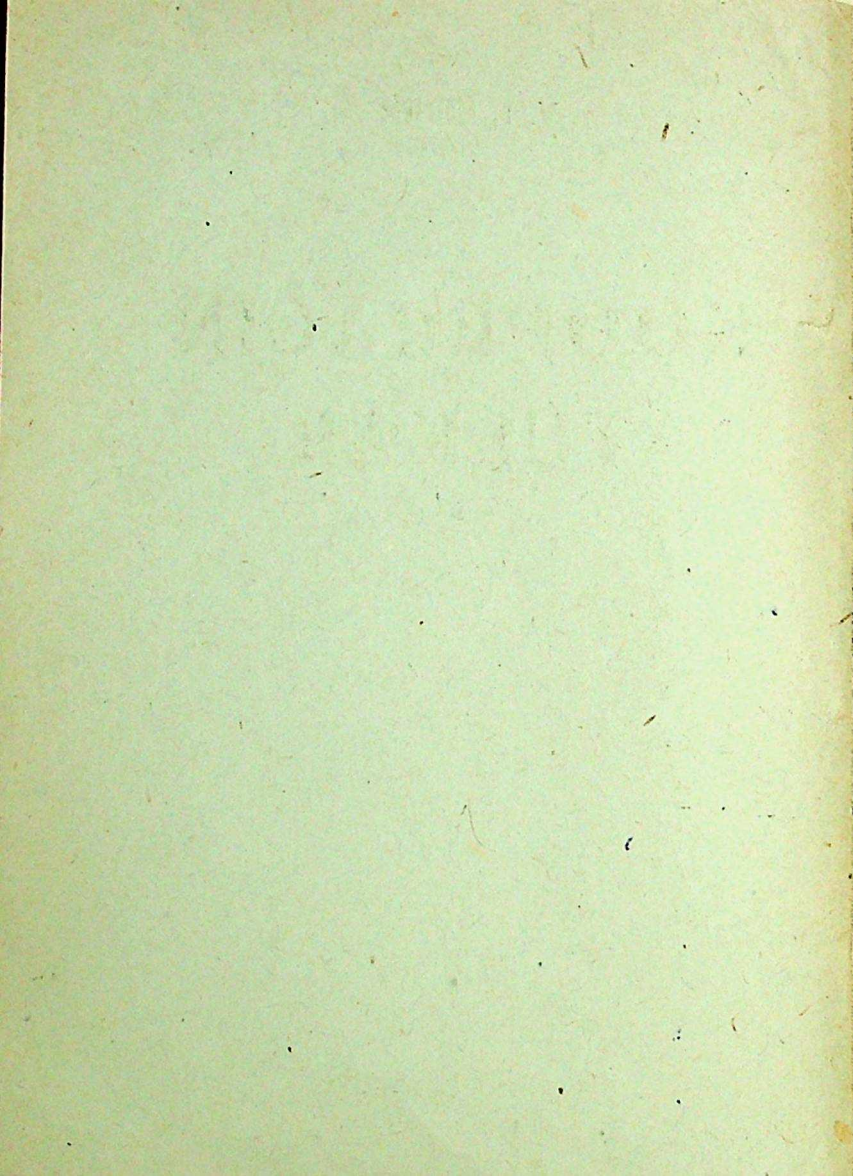
-30511-

V. I. LENIN

KOOPERACIN TUSKAR

XALBMG PARTIZDAT

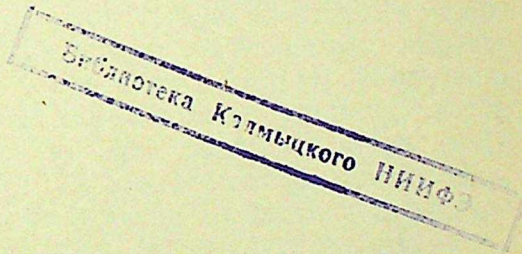
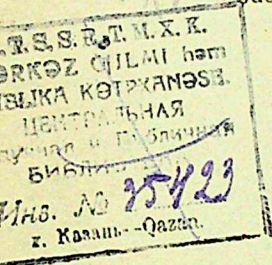
1934 z.

V. I. LENIN

100371-
11500
1587
1588
K
KOOPEPACIN TUSKAR

Orçullhñ Cednə Cernə
Jasvnrñ Sañhan Leonidin

1875

1875

DEKTR HARHAÇAS.

Kooperacin tusk tər—oda mana bəx cagin mal gerin toktlına tərmydin hol bolgç tər, en tørt Lenin gid gidg ikər setklən təvdg bəsn mən. Lenin en tər rig kesg dəkz davtz, kyc-kəlsərn bəgç oln əmtnd kyrgz, en tər ig çikər kycəxlə, jamaran ik kergtəhin medyl-xər sedz zytkez jovsn boldg.

Kooperacin tusk tərmydin ik erkən kergtəny, neg uly, Nepin (mal-gerin şin tər) toktsn gosudarstvennij kapitalizmlə jilhrz harç medgdv. Syl bolgç neg statbjadan, mana kətlvrç en tørt nerədz biçsn boldg mən.

Tyryn ekn bolhz en tər in tust biçsn statbjag voln terynlə zag uga nicətə „Prodnaşin (xot-xoolin nalogin) tuskar“ gidg biçkn dektrəs salhz harhsn salhvrig bidn varlz harhklarn, cag cagar, Leninə, kooperacin tuskar biçsn xamg toot statbjas, kelsn ygmydig, daran darandny orulz bənəvdn. Igz, daran darandny orulz təvlhn, umşaçd, proletarin klassin noldana xyvrll daxz, İbjiçin voln terynlə xamdan cug partin, kooperacin tusk xə-ləc jahz xyvrz, solygdz jovxny todrxa kevər medgdx zəvtə.

1902 zild krestyan uls zagt toktagdsn. ortgudig Lenin, „Bajaçudin mek“ giz xaləsn boldg, uçr jungad gixlə, vajaçud voln tednə nəkdmydn, kooperacig ygərllnəs tonylk xaalh giz xələhəd terygər krestyan ulsig proletariata nicətəhər jovsn xaalhasny xahculsn jumv boldg. 1910 zild biçsn „Kooperac voln kədlmş-çnrin, kəndrlhn“ gidg statbjadan Lenin jilhvrtə todrxa

kevär, kooperac gisn bajaçudin bədlin cəgt, proletarin klassin noldana neg ən nəkd bolgç kerg giz sanz to-olsn boldg. Bolv, en statbjadan Kopengagd (tiim ner-tə balhsnd) bolsn nart delkən socialistiçeskij xurgin, orsin orna delegatmudin eklc temdgtnь bidn umşzə-nəvdn; „Tetkylin tovarişcestvmydin niçər kegdsn jasrlhn nojlgç klassin hart vəx xəmg zysn mal-gerig bulaz avad socialism toktatl, amrsn ik kergtə jasrlhn bolş uga“.

1917 zilin orsin orna diilsn proletarin harar, tonьz buladg ulsig tonad bulahad avsn derəs, kooperacin kycəx kerg yndsərən ondarz solьgdv. Dənə kommunistin cəgt bolxla. kooperacin kycəx kergnь edl-axu, xot xol xuvadg appatin (parvlədin) neg ənnь volad, ter xuvahlna to-dig avdg boln şyyvr kedg kerg kycəx zəvtə bolz tusv.

Orn-nutgin dən çiləç kədrsnəs avn boln mal gerin sin tər (Nepd) orsnas avn kooperacin niçnь ulm ədlz, vryn zurad orx zəvtə bolv. Orsin orn-nutgin oda vəx agin kooperacin gosudarstvennij kapitalizmin neg vədl-ahz giz xələz vəhəd evrənnь viçsn „Kooperacin tusk“ gidg statbjadan termydən kex kergnь giz tyryn ekn bolgç kerg, krestbjan ulsin mal-gerig „amr medmztə, amr boln krestbjan ulst hartnь vərgdz, nydndnь yzgdn jovdl“ giz şinzlsn boldg.

Leninə kooperacin tusk statbjahar orsin orna boln naatk ordudin kədlmşç boln krestbjan uls kesgtən revolycin kycəvrin kerg kez kesg cəgt dasz surcxax.

KOOPERACIN TUSKAS.

Manaknd, kooperacd onьg-syzgən təvlhn tatu bolsn bolz nand medgdnə. Oda, Oktəbrin revolycas naran nam Neplə tər ugahar (zygər en zyud xərnь Nepin niçər giz kelx zəvtə bolz harnavdn) kooperac mana-

kind mel jillæn ik çinrtæ jovdl bolz harçaxinb cugtan mednæ gidgnb verk viz,

Xuuçn kooperatrmudin bærge uxan sedvrtnb xoosn zyydn met jovdl oln bæsimn. Tedn ter evræni zyydn met jovdlarn tasrxan uga inædn-şog bolz harna. Bolv, tegæd næort ordg zyydn met tednæ uxan kyslnb jund bæadv. Ter uls kœdlmşçnrin klassin en xamg dazraçnrin nojlcig xolbvz darz avxin ielæ kedg politiçeskij nooldana mel hol, yndsn bolgç çinrinb medcxaxş, tegæd ter uçrar tednæ kyslnb zug zyydn met jovdl bolz harna. Oda manaknd en æmt dazrdg ulsin nojlc xolbvz xajlhn kycægdsn bænæ, teged urdk xuuçn kooperatrmudin sanan-setkld, zug zyydn bolz yzgdz jovsn, nam tednd hælgdz jovsn tærin kesgnb oda æmin şirdæsn uga hart bergdæd, nydnd yzgdzæx erkñ yyldevr bolz harç jovna.

Tegæd manaknd, orn-nutgin josn lavta kœdlmşçnrin hart bæsn xœon, xamg zysn axu byrdæz harhdg toot en orn-nutgin josna hart bæsn xœon, oda mana bærad kycæx tærmvd bolz yldzæxn b zug oln æmtig kooperacd orulx kerg.

Oln æmtig kooperacd kedy bis ikær orulxla, urd cagt klassin nooldan voln politiçeskij josna tælæ nooldx nooldan erkñ viş kergtæhinb çikær itksn ulsin xalxas zœv tœstæ inæd, naad bærlh caldng jovdl bi talan dudzæsn socializm kysl-kergæn bæjn b vijærñ kycæzæx mœn, n. ç. Xærnb tegæd, æræsæg kooperacd orulx kerg jamr ik dymbr, ahu ik çinr avçæxinb nækdmyd oda vijnb cuhar medcxæxş. Neplæ vidn krestþjanmudt gylgæçnr gigæd oncdan arsmnz gylhlhnæ xaalh harhz œgyvdn. Mel ynæs (sanzæsnæs xæry taldan) kooperativin ik çinrn b yzgdz medgzæx harçæx mœn. Yndslæd kelxd, Nep nojlgç cagt orsin oln æmtig kergtæ kevær œrgær voln kedy

bis gynnær kooperacđ orulna gisn—mand kergtā toot
bæanā gizæxinn, ter jungad gixlā urdn̄ kesg oln soci-
alistmydin setklin kilæsn bolz jovsn oda bidn ter salu
bææxin sææg oncdan gyylgænā sææg nicylhni evig ynyg
orn-nutgar ſyyvr kelhnā, tyyg olni sæəd bagtallni ni-
cylhig olz avbuvdn. Nam orn-nutgin josn proletarmu-
din hart, kesg tymn yrmg oln krestĵjanmudla en pro-
letarmudin sojuz (nicān) n. ç.—nam tegād en xamg,
urdn̄ kergtān avl uga, gylgænā—arsmin xalxin jumn
gigād tørtān avl uga jovsn, enyg oda Neplā çign bas
ter keværn zøv tētā xalxasn̄ xəlæz bolx, tegād en
xamg kytc socialistiçeskij ol togtaxd xamg kergtā tootn̄
biſij? En socializmin olig togtalhn biſ, bolv en xamg
toslhnd kergtā kytc tootn̄ boldg.

En uçr—jovdl mana oln yyldvr kycægç kergt avgd-
simn biſ. Manaknd kooperac tal tørtān avl uga, xəlānā,
en kooperac negdvært ſiſln kergin xalxar (xamg axu
kez harhdg kyçn orn-nutgin hart), xojrdvar krestĵjan
ilst ſin bædlyr orxd kedy bis amr, kilvr boln tednd
iedgdx jamr ik çinrtāhin̄ medl uga. En xamg bas
iol tolha bolgç kerglmn. Socializm tosxkin tēlā kēdl-
mſçnrin kesg negdz-niilhnā tuskar zyydn ædl xoosn
sanl-sanlhn—neg kerg, en socializmig nydnd yzgdmm,
hart bærgdm boldgar tosxlh dasz medz ken çign
yrmg krestĵjanin en tosxlhnd orlcz çaddg boldgar—
avlhn bas taldan kerg. En devsnig bidn oda kycā-
vidn, Tegād tynyg bidn kycæsn bolv çign—tygān ke-
dy bis bahar olzlæximd̄n lavta il. Nepd orxlarn promi-
ſlenost̄d boln gylgænd sultxvr øksn tust degād ikær
ſiltsn uçrarn bidn modig matilhsn ugavdn, Nepyr or-
xlarn bidn kooperacin tuskar uxaldgan martsn uçrarn,
kooperacin ſyrkē ik çinrn̄ deer zagdsn xojr æng kergt
jamr ik bolsin̄ bidn eklād malsarn modig matilhyvdn.

En „kooperativin“ hol byrldvræs ištəhər oda cag tydl uga nydnd yzgd̄m, hart bərgdm ju kez bolxĩn̄ boln erk biş kexin tuskar bi oda omşac̄nrla kyndxər sedzənev. En „kooperativin“ hol bərldvrig cag tydl uga ynə socializmin çinr̄n̄ kend bolv çign medgdm boldgar əskz bolx boln erk biş əssk ev arh bəədv.

Kooperacig jirdən boln kezə çign zəv tətə sultxvrta, en sultxvr̄n̄ şışl̄n̄ edl axun sultxvr boldgar (bankovskij % eləd kelh). Kooperacd orn nutgas əgdg əg-jən mēngig natk onc bijn̄ olz xəəz kəddlg predprijatmudt, nam tynəs davxla kynd promiślennostd əgdg əg-jən mēngnə dyngəs nevçk eləd boldgar əgçəx kergtə.

Alx çign olna byrdlhn̄ (tosxlt) şışl̄n̄ il bəəx klassin mēngnə dēngər toktdg mēn. „Sul“ kapitalizm yydz harlhnd harsn kesg zun tymn arslngin tuskar keləd kerg uga. Oda mana uxandan orulz medz avç kycəxm̄dn—ədgə cagt jirin dēnllhn̄əs kedy bis xolvandn̄ dēnx̄ olna tosxlt kooperativin tosxlt mēn giz kycəx kerg mēn. Bolv, enyg josta ynn holta kevər dēnx̄ kergtə, kelxd en dēnllhig—kooperativin jamr çign kəlvryllhig dēnllhn̄ giz tanlhn̄ kytc biş, en dēnllhig josta oln əmt̄n̄ nək̄d bolz orlcsan lavta kooperativin kəlvryllhn̄ giz medx kergtə. Kooperativin kəlvryllhnd nək̄d bolz orlcdg krestəjanind şanlıh̄ ək-en medrl lavta çik medrl, bolv enynləhən xamd̄n̄ en nək̄d bolz orlclhig şyylhn̄ enynə əryn̄ çik setklər boln sən çinr̄n̄ şyylhn̄—mel tər̄in xadasn̄ enynd bəəx mēn. Kooperatr̄ selənyr̄ irəd kooperativin lavk harhla, selənə əmt̄n̄, ilərn̄ kelxd en kədlm̄št̄ tər̄yn̄ dənən kyrgz ozlcxş. bolv tynləhən xamdan evrəni olzar hardvr̄ kez enynd orlcz̄ yzxər adhcxana.

En kerg, vas taldan xalxta mēn, əmtig tolha darad xuharahin̄ kooperativin kədlm̄št̄ dəl hulər biş, a

şunmha kevar orlçdg bolhxin töläd, „erdmtä“ (jumni tyrynd medltä) jevropejcin xäläcär, mand däkz bax kycävır kegdxmn. Endän kelxd, mana kexmbıdn „zug“ negl jumı yldv: kooperacd nökđ dən bolz tolha darz orlçlhna xang tusıñ medz avx boln en orlçlhıg kedy bis jasrulx kergıg medmər mana olı əmtsig „erdmtä“ kelhn. „Zug“ en. Socializmyr orxin erkđ enynäs taldan jamr çıgn davc uxa degdlhn mand kergtə bış. Bolv, enyg kycəxin elkd „zug“, bykl kəlvrlt cug olı əmtıni erdm surhulın medrlərn əsx bykl devsn kergtə mən. En uçrar mana zalmzmdn arhta bolsn xən akad medrl, ab zysn meşklh bahar gısın im bolx zəvtə. Nep en tust şışln krestıjan kynə sedklə nicnhy, krestıjan kynəs, terynə medrləs yly jum surdgoharn ədän jasz harlhn bolzəx mən. Bolv, Nepər damzz orn-nutgın əmtıg tolha darad xuharahıñ kooperacd orlçdgıg kycəxin kergt- enynə tölə bykl tuzın cag—ergc kergtə mən. Sən gıx- lən bıdn en cagıg-ergcıg bıdn arvn xərn zilın ergcd lavz harxvdn. Bolv, bolsn bıjñ en onc tuuzın cag- ergc bolx mən, en tuuzın cag ugahar tolha darandan surhulı ugahar, jumıg xolhz tooldg sən kytc medrl ugahar, olı əmtıg dektrımyd edldgt kytc sənər surhl uga, enynə edl axun syyr uga, kelxd tərən es urhsn, olı cagas tyrı uga il xuramz ugahar, nanı çıgn bas, en xang ugahar bıdn evrəni kyslən kycəz çadş ugavdn. Oda kycəx kergın hol yndsñ, revolycın dajltıg, revolycın baxmzta setklig, urdnı mana harhz jovsn, bolm dyngərnı harhad jovudtəhər kycəz jovsn kergıg (enınd bı il kelçkdən beln bolzənəv) sən kooperatrı meı bolm zəvtə jumıg xolhz tooldg boln bıçg medg xyldaç bolz çadx merllə niicylz negdyllhz çaddg bolx— enynd vəəx mən. Xuldaç bolz çadlhn gısıg bı medrltə, erdmə—surhulıta xuldaç bolx gızəx mən gız mednəv

en xuldasn xøen—xuldaç bolz çadzædgizv giz sandg:
ors uls boln krestÿjanmud enyg evræni saxldan oraz
avg. En teryn çik biş. En xuldna, bolv enynæs josta
medrltæ xuldaç bolz çaddg bolx kyrtl oda çign ik xol.
En oda deeræn aziatsk kevær xuldz bæænæ. a josta xul-
daç bolz çadxin tælæ jevropejsk kevær xuldx kergtæ.
Enyg terynæs bykl çag salhz bæænæ.

Çilæzænæv: Kesg kyndlhn—ekonomiçeskij, mængnæ
boln banksin kooperacin—oln æmtig şin kevær byrdæ-
lhnd mana orn-nutgin nekð—døn bollhn ynd bææx zøv-
tæ mæn. Bolv, enygær kex kycæx kerg zug bagar xa-
rinÿ harhad tævgdsn bæænæ ter jungad gixlæ enynd kex
kycæx tærin hol værldvrnÿ şişln kerg, kycægdæmær oda
bijnÿ tøv bişær, todrxa kevær biçgdgo yldzænæ., kelxd,
koperirovatÿ kesndnÿ øgdg „şangin“ (jamr uçr deeræs
øgdg) janzig, jamr kevær şanaxla kooperacd bolmarnÿ
nekð dæng bolx, erdmætæ kooperatr kycx—janzig xææz
olz avç çaddg bolx kergtæ. Proizvodstvin ev arh olna
ezn bolz bææx cagin, bajaçudig proletarmud klassin
diillhær diilsn cagin erdmætæ kooperatrmudin tosxlt—en
socializmin tosxlt mæn. Nepin tuskar biçxlærn bi onÿ-
dind, 1918 zil orn-nutgin kapitalizmin tuskar biçsn sta-
tÿjahan zaaz biçdg bilæv. En jovdl, mana vah nasta
zærm nekðmyd zæagt alntrlh (es itklh) oruldg bææsn
bilæ. Bolv, tednæ alntrlhn nurhlz şişln abstraktno-po-
liçiçeskij xajgur tævgddg bææsimn. Rroizvodstvin ev arh
kødlmşç klassin bolsn, orn-nutgin jostn en kødlmşç kla-
ssin hartnÿ bææx tosxltig gosudarstvenij kapitalizm tosxlt
giz nerædz bolşgo bolsn bolz tednd medgdg bææsimn. Bolsn
bijnÿ gosudarstvenij kapitativizm giz mini nerædlhn, negdvær
bolxla oda mana cagin pozicig „zyn“ kommunistnr
giz nerædgdydin ømnæs minæn metklðhnæ (zytklðhnæ)
poziclæ tuuzin tyykinæhær zalhildulxin tælæ—orulgdz kel-

gdzəsn bilə, taşr bi tikd, orn-nutgin kapitalizm ədgə mana wəəx cagin edl-axuhas ədən giz yn hatlhə kelgdzəsn bilə, nand bolxla, jirin zisənə gosudarstvenij kapitalizm ter jirin zisənə kapitalizməs onc, ilhtə gosudarstvenij kapitalizmlə yj daxulz avgç niilvrinē iltxə harhlhn, omşaçnrig Nəplə tanildulxdan saak mini kelzəsn niilvrig tiigz iltkz harhlhn ik çinrtə wəəsn mən. Xojrđvrt, hart wərgdm, nydnd yzgdmar kycəx kergin kyçl mand kezə bolv çign ik çinrtə wəəsimn. A mana şin ekonomiçeskij politikin hart wərgdm, nydnd yzgdmi kyslnə koncessin avlhnd wəəsimn. Mana wəəx wəəddl koncessin mel aldğ uga gosudarstvenij kapitalizmin çevr janz wəəsm mən. Gosudarstvenij kapitalizmin tuskar kyr kelhn nand bolxla im wəədtəhər medgdzəsn mən.

Gosudarstvenij kapitalizm mand kerglğdx, es giz adğ jatxdan tyynlə dyncylx zəvtə neg xalxin kerg oda bijnə wəənə. En tər—kooperacin tusk tər.

Kapitalizmin orn-nutgin wəəddl kooperac gisn, kapitalizmin oln dundin parvlən boldğ mən. Mana malğerin edl-axun oda cagin wəəddl, oln dundin hazr deer boln, socializmin xaalh mərđgç predprijatystə (ed-tavr harhdğ zer-zevnə, predprijatys wəəx hazrnə çign cug predprijatysnə bykldən orn-nutgin ezllhd) kədlmşç klassin orn-nutgin josna şyyvrt wəəx onc kapitalizmin (çastn) predprijatys bidn xamculz wəəx cagt, şışln çinrin xalxar urdnə onc tər es bolz jovsn horvdğç zysn predprijatysin tusk tər harna, ildnə kelxd, kooperativin predprijatysin tusk tər.

Onc kapitalizmin cagt, kooperativin predprijatys oln dundin (ortgin) predprijatys bolz kapitalizmin onc predprijatysas jilhrđ mən. Gosudarstvenij kapitalizmin cagt, kooperativin predprijatys negdvərt onc predprijatys boln xojrđvart oln-dundin ortgin bolz, gosudarstvenij—

kapitalizminəs jilhrdg mən. Oda wəx mana josna cagt, kooperativin predprijatʹ onc kapitalizmin predprijatʹas oln dundin ortgin predprijatʹ bolz jilhrdg mən. Kemr-zən edl-tavr harhdg zer-zevnʹ orn-nutgin, ʃikdnʹ kelxd kədlmʃç klassin ezllhnd wəx hazr deer tedn toktsn bolxla, socialistiʃesk predprijatʹsas jilhrdg uga mən.

Kooperacin tuskar kyyndgdsn cagt, en jovdl mand kytc onʹgt avgdxʃ. Mana orn-nutgin josna jilhynə nilʃçar kooperac ik gidg ʃinrtə boldginʹ manaxs martz orkcxana. Kemr-zən, manaxnd oda bijnʹ ikər gyzz delgrəd uga koncessmydig onc ilhz orkxlə, kooperac mana wəddld delgydən josta kevər socializmlə niilnə.

Evrənʹ sanahan cəhlz wəənəv. „Robert Onuenəs“ avn ekləd, xuuʃn kooperativin zuran kyçldʃ uga sanl jund wəəsmʹ? Klassin nooldana, kədlmʃç klass josan hartan avlhna, dazrgç klassin əg doracullhnə tusk iim ik erkʹn tormyidin to-dig ugahar, evər byrdsn socializmər en cagin olnə wəddl toktaxin sanl tedn sanad jovdg wəəsmʹn. Tegəd, en „kooperativin“ socializmd xoosn tuuzʃn, delgy xaksu sanl iltksndən, nam tyynəs davad, oln əmtig amrar kooperativd orullhar damʹz, klassin xortdig klassin nəkcmydt, klassin dəəg klassin ni wəəlhnd (josar nerədxd oln əmtnə ni wəəlhnd) xəvrylz bolxmʹn gisn hə bolx sanl olz avsndan zəvtəvdn.

Oda cagin erkʹn kergydin xalxin xələcər bolxla bidn zəvtəvdn, es giz orn nutgt politiʃesk josna tələ klassin nooldan ugahar socializm kyçldʃ uga mən.

Orn-nutgin josn kədlmʃç klassin hart, ²⁾ dazraçnrin politiʃesk josn xəlvrad boln cug ed tavr harhdg zer-zev (zug kədlmʃçnrin orn-nutg evrə sən durar cag zuurd boln kyyndvrər dazraçnrin olzlhnd əgsnəs biʃknʹ) kədlmʃç klassin hart wəəx cagt, en kerg jahz xəvrsinʹ xələltn.

Ədgə cagin hol tərın yzltər bolxla bidn zəvtə vəəsimn, tər jungad gixlə tərə josna tələ keğç klassin nooldan ugahar orn-nutgt socializm byrdəz bolş uga mən.

Bolv orn-nutgin josl kədlmşç klassin hart bolsn xən, dazraçnrin (muxlalgçnrin) tərə joslñ xoləvlğdsn boln sredstv proizvodstv (kədlmşçnrin orn-nutg evrəni sən durar cag zur dazraçnrt kəlsinb koncest əgsnəs natksn) kədlmşç klassin hart vəəsn xən oda tər kerg jamaran kevər soləğdsinb xələtn.

Oda bidn kooperacin şud əsltin bijñ mand bolxla (deər zagdsn „baaxn“ solydtəhər) socializmin osltlə edl giz oda bidn kelz çadx zəvtəvdn, enynlə xamdñ mana, socializm tal xələğç xamg xələc yndsərnñ ergz onadarlhn im jumnd vəənə, urd cagt bolxla bidn kyndin tengşərlhig tərə nooldand təvzələvdn təvx zəvtə çign biləvdn: revolyc, josig dələz hartan avx, nanñ çign. Oda bolxla kyndin tengşərlhn soləğdad, evin byrdəlhnñ „erdmin“ kədlmşt orz təvgdv. Hazadin ordudlə bidn tər uga bolsn bolxla, nart delkən ahud mana pozicin tələ nooldx kerg es bolsn bolxla, mana kyndin tengşərlhn mand erdm-surhuld təvgdzənə giz kelxən bi beln bolzənəv. Bolv enygig salhad orkçkad, dotrin ekonomiçeskij (edl-axun) kergər avad xələxlə, oda cagt mana kədlmşin kyndin tengşərlhn erdm-surhulyr irz vənə.

Mana əmnim bidn bykl cagin ergc volğç xojr tər vənə. Enynə negñ—urdk cagas avğdsn, mel jund çign kerg uga—mana aparatig ondarulx kerg; tavn zilin nooldanb ergcd bidn ynd josta kevər onhdarulxin tuskar ju çign kex col bolsn uga. Xojrđğç kycəx kerg—krestyjan ulsin tələ erdm—surhulin kədlmş kycəxd vənə. A en krestyjan uls dotr keğdx erdm—surhulin kədl-

mşig, ekonomiçeskij kysl bolgç kerg giz kooperirovanije ardñ orz kycəzəñ. Kooperativd xuharahinь orulçksn volxla vidñ, kezəñə xojr kələrn xojraharnь socializmin hazr işkz vəx biləvdn. Bolv, xuharahinь kycədnь kooperativd orulx arh krestьjan ulsig kedy bis erdməsurhulətə volx kerg (mel krestьjanmudig—kedy bis olñ əmtn gigəd) mən, en xuharahinь kycədnь kooperativd orullhn bykl kulьturnij revolyc uğahar bolş uga mən.

Erdm-surhulərn tatu ornd socializmig kyçər togtax toolvr uga kerg əmnəsñ kycəxər sedzənət giz mand mana eşətnr kesg dəkz kelsimn. Bolv edn, giz kesg xol toolvr uga yrng jumsar tər kedg ulsin uxalşngas tolzəcxasn endyrvə, mand bolsn politiçeskij (tərə) voln socialьnij xolьvrlts (perevorot) jahv çign oda vidñ əmñ çirəcz zogsəx erdm surhulin xolьvrltin erdm-surhulin revolycin ekn tyryvçñ bolsn mən.

Kevtən socializmin orn-nutg volxin erkd oda mand en erdm-surhulin revolycin vijñ volxmñ, bolv en erdm-surhulin revolyc mand kedy bis zovngtə voln mel şiş'ñ erdmin xalxin zovng (ter jungad, gixlə vidñ biçg medxşivdn) voln ed axuhin zovng bolz harna, uçr juhar giklə—erdməsurhulətə volxin erkd proizvodstvin materialьnij ed-axun əslt kergtə, tulg volx materialьnij vaz kergtə. (1923 z. Maj sarin 26-d. Sovr. soç. t. XVIII ç. 2-ja).

KOOPERAC BOLN GOSUDARSTVENIJ (ORN-NUTGIN) KAPITALIZM.

(„Prodnağin tusk“ gidg. dektrəs).

Kooperaciğ avij. Prodnağin tuskar harsn dekret (josn) mel neg uga deerəs çag tydl uga kooperacin tusk vəədl soləz təvxig voln tynə sultxvrig voln zəvinь medgtxər ərgzəxig kerglsn uga. Kooperac gosu-

darstvenij (orn-nutgin) kapitalizmin bas neg yzlnь, bolv nevçk amr, nevçk bahar zağlgdsn, kedy bis oraldata boln ter tölädän mana josna kycəx kergtnь өmnь zo-vlmg təvgç mөн. Yyrmg ed-tavr kez karhdg ulsin kooperac (kədlmşç ulsin kooperacin tuskar biş, a enynə tuskar, yrmg—krestьjanskij orn-nutgt bəəx nurhlz ihltə kooperacin tuskar enynd kelgdz bənə)—erkən uga yyrmg bajacudin kapitalistmydin bəədl ydəz harhdg, tenynə өsltinь nөkd boldg, jumna tyrynd kapitalistnrig tylkz harhdg boln tednd kedy bis ik olz ognə. Çirəd il nurhlz yyrmg ezdyd bəhə bəətl boln ed-tavrin tedy dyngən erk biş kergtə bolsn xən, enynəs talđanar jirin bolьş uga. Ərəsən oda bəəx bəədl kooperacin sultxvr boln zöv gisn—kapitalizmin sultxvr boln zöv volz harx mөн. En, iim il ynn holta jumnur nydän annьna gidg ik ergy jovdl boln yyl harhsn jovdl volx mөн.

Bolv „kooperativnij“ kapitalizm önc edl-axutanrin çastnoxozəjstvenij) kapitalizmər volxla sovetin josna çagt orn-nutgin (gosudarstvenij) kapitalizmin neg zysn yzlnь boldg mөн, en mand oda deerən olzta—tusta bolv kergtə kemzəndən. Prodnalog yldsn nalog kez es avçəx ylyg sular xuldna gisig yzylzəsn xəən, tedy met mand kapitalizmin өsltig—ter jungad gixlə sular xuldlhn, sular gylgln kapitalizmin өslt mөн—kooperativnij kapitalizmin ursxuld orulxar erk biş zytkk kergtə. Kooperativnij kapitalizm orn-nutgin (gosudarstvenij kapitalizmlə ədl boldgnь kooperativnij kapitalizm—orn-nutg (en tust sovetin orn-nutg) boln kapitalist xoјran xoornd too kexd, şyyvr kexd, xələxd bocana bəədl kycəxd amr volna. Kooperac şişln gylgənə janzta tölädän salu önc ezdnrin (çastnij) gylgənəs olzta tusta boldgnь hancxn deer zaasn uçrar olzta—tusta biş, bas terynə olzta tusta boldgnь vum-tymn əmtig, dəkəd

cařandnъ orn-nutgin çug ämtig cuharahinъ negdylxig, byrdäxig amrtxna, en jovdl, evrëni ergcdän, xënän orn-nutgin kapitalizmäs socializmyr orxd kedy ik dën boldg mën. Orn-nutgin kapitalizmin janz bolgç kooperac boln koncess xojrig dyncyliz, Koncess bolxla kyçtä mařinnij promiřlennostar devskr (tulg) kenä, kooperac bolxla yyrmg, harin, nam zärmän patriarxalnij (kapitalizm ydxin ömn caga) cagin zer-zevär devskr (tulg) kenä. Koncess salu koncessionij vocan (dogovor) bolhndan neg kapitalistlä es gizl neg firm, neg sindikatla, neg kartelъ, neg trestig kergtä bolz harna, kooperac kesg minhn nam tymn yrmg ezdydig orulz, xamculz avna. Koncessija bolxla temdgtä vooca bolzg orulna, kooperac temdgtä voocaçnъ, bolzgtä sorg çign orulxř. Koncessin tusk vooca evdsnd orxnъ kooperacin tusk zaka solъsn çigt uga amr, bolsn vijnъ koncessin vooca tasllhn—gentkn, amrar, cag tydl uga kapitalistla ekonomičeskij sojuz es giz ekonomičeskij „xamdan vëalhig“ (sozitelъstvo) urulhn bolxla, kooperacin tusk zakag jamaran çign kevär solъsn vijnъ, jamaran çign zakan jirdän, sovetin josna boln yyrmg kapitalistmydin xoorndk „xamdan vëalhig“ gentkn evdz salhz řadx biř, nam jirdän tednä xoornd vëax ekonomičeskij vëalhig taslz çadř uga. Koncessionermydig „mördz xäläxd“ amr, a kooperatormudig xäläxd tyry—zovlnta. Koncessäs socializmyr orllhn—neg zysn janzta bykl (krupnij) proizvodstvas taldan neg zysn janzta bykl proizvodstvur orlhn mën. Yyrmg ezdydin kooperacas socializmyr orlhn. Yyrmg proizvodstvas bykl (krupnij) proizvodstvur orlhn mën, amrarnъ kelxd zövär oraldatahar jovz orlhn mën, bolv tigv çign kemr jovudtaha orxlarn kesg oln ämt daxulz çatx bolsn deerän kedy bis gyn boln xuuçn, socializmin ömn caga, nam ka-

piializmin ömni çaga, jun çign „şind“ xəryclındən bat yndsig uga kez çadx mən. Koncessin politik (tərə bərg jovdl) kemrən jovudta bolsn xəən, mand, mana pred-prijatmudar bolxla ylgır yzmz bolx, oda çagin kapitalizmin kemzənd vəəx, degd oln biş, bykl predprijatmud ök mən, neg cən arvad zil bolad en predprijatmud kevtən man tal orx zəvtə mən. Kooperativniy politik kemrən jovudta bolsn xəən, yyrng mal-gerig mand eədən harız ök boln jilhvrtə, sorg ugahar, sən durin eklctəhər, bykl proizvodstvar orxdnə nəkđ bolx mən. (1903 z. Sovr. soç. t. XVIII, str. 1).

BAJAÇUDIN MEK.

„Selənə ugatənr tal“ gidg dekrəs).

Əmn-əməndən onc ezn boldgud xuharn, bajaçud xuharn dundin edl axutə krestəjanmudig—mal-gerən jasrulxdnə alə bis nəkđ bolx (kilvr plug, selənə bank, tərnr əvs, vod mal nilvrər xuldx boln tarana hazr jasx udobrenə boln nanə çign tedy met jımsar) nəkđ bolx bolsarn boln vas krestəjanmudig kesg seləxozaıstvenij sojuzmudt (kooperacij giz dektrt biçxlərn nerədg) orl-cdg bolhxar, edl-axuhan jasrulxin tölə ken çign ezdyd xoornd niçə kex bolz bolsarn biisini xalx tal taç avxan xəcxana. Jigəd, iim xaalhar bajaçud dundin krestəjanmudig vəətə nəm yyrng krestəjanmudig poluproletariatmudig, kəđlmşçnrlə niicylş ugahar sedz zyt-cxənə. Ednig bajn bajaçudin tölə, en bajaçudin kəđlmşçnrlə boln proletarmudlə nooldx nooldandə nəkđ bolz vəəx setklə kexər sednə.

Kəđlmşç—social demokratmud 1) enyndnə igz xəry ognə: edl axuhan jasrulnə gidg eldv sən jumn. Plugmud kimdər xuldz avsnd ergy jumn uga: oda nam

17503
jun çign ergy biş kuvç jum xuldz avdg uls bi talan
kiisgəxin erkd jumig kimdər xuldxan xəne. Bolv, uga-
tə voln dundin krestʲjanind—edl-axug jasrullhn voln
plugsig kimdryllhn ednd xuharadn̄ tyry zydyhəsnp̄
getlxdn̄, vajn ulsig kəndəl uga, kələrn hazr işkəd ədən
harxdn̄ nəkđ vol giz kellhn—en mel mek volz
vənə. En xamg jasrullhnas, kimdryllhnəs voln koope-
racas (xuldxin tələ voln xuldz avx sojuzmudas) vajn
uls kedy bis ikər viidən olz orulna. Bajaçud ulmar
volad, ulmar ugat̄nrig voln dundin krestʲjanmudig
ikər ytryləđ şaxna. Bajaçud vajn kevtən yldəd tedn
evrən̄ hartan hazrin iknkin̄, malin iknkin̄, zer-zevin
voln məngnə iknkin̄ vərəđ vəəsn xəən, ugat̄nrt biş,
nam dundin krestʲjanmudt tyry—zydyhəsnp̄ hardg arh
kezə çign uga. En jasrullhna voln kooperacın dəngər
dundin krestʲjanmudas xojr negn̄ vajzad, vajaçudur
orx, a oln əmtn xuharn voln dundin muzgud xuharn
tyry-zydyd ulmar gynər orx mən. Dundin muzgud xu-
harn vajaçud volz harxin tələđ vajaçudin biisn̄ uga
kez avx kergtə, a ednig uga kez avç çadxn̄ ik valhsd-
mudin kəđlmşçnrin voln selənə ugat̄nrin niicz negdlhn
mən.

Bajaçudmud dundin (voln nam yrmg) krestʲjanmudt
kelnə: bidn çamd kilvr hazr, kilvr plugs xuldsvdn, a
çi mand evrəni əmən xuld, çi enynə xəryd cug vaja-
çudin əmnəs sərz nooldgan uur ginə.

Kəđlmşç—social demokrat kelnə: kemr lavtə kilvrər
xuldzəxlə, tegəd məngtə vəəhəd xuldz avç es volx bily:
xuldin gylgənə kerglm ginə. Bolv, evrəni əmən kezə
çign xuldad kerg uga. Balhsna kəđlmşçnr̄tə xamdan
cug vajaçudin əmnəs sərz nooldhn kerg uga giz xəry
xərln̄ mənknđ hul̄ huuz tyry zydy kevtən yldnə gışn̄
mən. Ed-tavr kimdrllhnəs vajaçud ulmar ik olz yzəd,

ulmar, ik oru orulad bæddg mæn. A kend zavodtn̄ mængn bæddgo bolsn xæn, tenynd jun çign kimdr^lhn, ter en mængig bajaçudas bulaz es avtl̄n̄, nekđ bolş uga mæn.

Ylgyr avij. Bajaçud Tatdgud jamaran çign kooperacs (kimdær xuldz avx orutahar xuldx sojuzmudlæ) tenkæn uga tusta jum̄n gigæd amnasn avl uga jovcxana. Nam biisæn „social-revolycionermyd“ giz neræddg uls vænæ, taşr bajaçudin ardasn̄ krest̄ljanmudt cuharahasn̄ kergtæn̄ kooperacas ⁵⁾ gigæd xækræd bæddg uls vænæ. Mana æræsæd çign eklæd zysn zyyl kooperac harh̄z jovna, bolv edn manad oda çign vah, tæræ sultxvr jes irtl vah boll uga bææşgo mæn. A nemşin ornđ krest̄ljan uls dund kesg oln kooperacs vænæ. En kooperacs kend kedy bis ikær nekđ boldgin̄ xælælt̄n. Nemşin orn cug biidn̄ ys voln ysnæs hardg produkt xulddg tovarşçtvd 140 minhn̄ ørkst (bidn zanhr uga voltxa gigæd bykl o avcænævdn)—1.100 tolha ykrmydtæ. Nemşin orna ug biidn̄ ugatæ krest̄ljan ulsin ton̄ **4 million** giz olna. Tednæs zug 40 minhn̄ tovarşçestvd orlc̄ a tiklæg zun ugat̄nr volhnas zug, negn̄ en kooperacmudar olzldg volz harçænæ. En 40 minhn̄ ugat̄nr̄t zug 100 minhn̄ ykrmyd vænæ. Carandn̄, dundin ezdyd, dundin krest̄jans—**neg million**; tednæs 50 minhn̄ kooperacd orlc̄na (tiklæg zunas tavn kyn̄), tednd væx ykrmydn̄—200 minhn̄. Aş-syldn̄ vajn ezdyd kelxd po-meşçig voln krest̄ljanmudtæhæn xamdan) **milliona horvna kesn neg xøv̄n̄**; tednæs kooperacd orlc̄dgn̄—50 minhn̄ (tiklæg zunas arv̄n dolan kyn̄!) tednd væx ykrmydn̄ 800 minhn̄.

Kooperac jum̄ni tyryn volz voln kedy bis ikær kend dæn volna giklæ en volz harna. Im kevær jumig kimdær xuldz avad olztabar xulddg zysn-zyyl nicæsær dun-

din krestʲjanmudig ykləs̄nʲ taç avxmn gigəd xəkrəd jövđg əmts muzgudig xamrasnʲ avç iigz tenylnə. Bii-sinʲ xalx tal ugatnrig boln dundin krestʲjanmudig duddg social-demokratmudas bəjaçud muzgudig jir degd kilvrər „xuldz avxar“ sedcxana.

Manaxnd vas zysn-zyyl eezgən (sirovarenij) boln ysnə artelmyd harhcxana. Manaxnd vas tiim kesg tiigz xəkrdg uls vəəcxana: artelʲ boln evin niicən, vas tova-riçestv—muzgt kergtənʲ en giz xəkrəxənə. A kenə hart en artelʲ boln tovariçestv, vas evin arend ordginʲ xə-ləltə. Manaxnd zun ərks bolhnas vah gixdən xojr arvñ ərknʲ teryc ukr uga: horvñ arvñ nezəhəd ykrətə vənə: edn ykrinʲ ysnə degəd ik tyry volad ys xuldna, biçkn kykdñ ysn uga yldnə, xarhnad, vatxn kevtə yknə. Bajn muzgud 3—4 boln tynəs oln sadg ykrmyd-tə, en bajn muzgud krestʲjanmudin cug ykrmydin ərəlñ vənə. Ezgə çandg artelʲ kenə olzur odnə. Po-meşçgydt boln bajn krestʲjanmudt olztə boldgnʲ mel il. Dundin krestʲjanmud boln ugatənr tednə (bajaçudin) ardas tatldad, tyrynəsn harlhn bajaçudin əmnəs nooldhn biş giz tolad, a onc ezdyd evrənʲ tyry vəədləsñ taçldad bajaçudin zergyr orxar sedlhn bajaçudt olz-tənʲ mel il.

En mənsvrig bajaçudig tatdgud, yrmg krestʲjanmu-din inʲgydnʲ boln tataçnrynʲ bolsn volad vəəsn çidlərn xudl—mekər dənnəd saatulnə...

Bajaçudt jahad bolv çign dundin boln yrmg kre-stʲjanmud bajaçudin ardas daxad, tedn tyry-zydyhəsñ selənə boln balhsdudin kədlmşçnrlə negdəd harxd biş, a bajaçudla nooldan ugahar harç bolx, arhig itkñ, tedn evrən bisinʲ kyçlhdən, evrənʲ kyçn-çiddən nə-llhnʲ bisinʲ bajzxdan nəllhnʲ il medgdnə. Bajaçud vəəsn çidlərn mozgudt en xudl itkl boln mənsvr untraş uga-

har dœnnxær sednæ, kesg oln æmtæxn ygærn satulxær sednæ.

Tiim æmtæxn ygtæ ulsin mek-xudlinъ cælhz amtinъ barxin tœlæ tednæs horvn amn ygin xæry surxmn.

Tyryn surx ygnъ. Əræsəd xojr zun saj desætin sæn hazrin zun saj desætinъ salu hazrin ezn ulst væhæ væatl, kœdlnşç æmtn tyry voln huulъhnç vædlæsn xœhiz çad-xmbi? arvn zurhan minhn ik bajn hazr ezlzæx ulsin hart zirn tavn saj desætin væhæ væatl?

Xojrdgç surx ygnъ. Kys dunder saj bajn krestъjan-mudin dvormud (cug arvn saj tohasnъ) evrænnъ harlan cug kres'tjan ulsin tærdg tæranæ, cug krestъjanmudin mœrdin, cug krestъjanmudin malin ekc œrælнъ avçksn væatl, taşr krestъjan ulsin cug xadhlsnanъ voln cuglulsn mœnnænъ œrælæs esgo ikinъ o ulad avçksn væatl, kœdlnşç æmtn tyry voln huulъhnç vædlæsn xœhiz çad-xmbi? En krestъjan ulsin bajaçud, ugatъnr voln dunder krestъjanmudig şaxad, batragud voln œdræ zarc ulsin kyç kœlsær, ulm ulmar bajaç jovtl? Idx œmk œdmgæn oln zysn zærcin kœdlnşær oldg zurhan saj dunder krestъjan ulsin dvormud (œrks) gesnъ œln væatl?

Hoıvdgç surx ygnъ. Ax kyçnr, ax çidl mængn volsn cagt, mængær ju volv çign xuldz avç volx cagt: fabrik-mudçn, hazrçn, nam næmædær zærcd næmædin mœxla kez kyçigçn xuldz avç volx cagt—kœdlnşç æmtn tyry voln huulъhnç vædlæsn xœhiz çad-xmbi? Mængn ugahar vææçn bolş uga, ger—malan œskzçn bolş uga cagt? Yyrmg gertæ maltæ ezn, ugatæ kyn, ugatæ kyn mæng olxin tœlæ bajn eznlæ nooldx zœvtæ cagt? Cœekn minhn pomeşig, kupc, fabrikmudin ezn voln bankin ezn uls evrænnъ harlan zuhahad saj arslng mæng orulad avçksn deeræn minhæhæd saj arslng xurdg banksinъ zalad suux çagt?

En хэргийнх өк үгсэс, үүрмг гег malin болн кооперациудин олзтэ туск, ямаранчн эмтэхн үгэрн алдрз харç волъс уга. En сурсн үгст өк хэрынъ неккн: кэдлмшç эмтиг мөнд авç харх, лавтэ үнн „коопераци“— суг баяацудлэ ноолдх селэн һазрин угатынрин валһсна социал-демократ кэдлмшçнрлэ негдсн сојуз. Тиим сојуз шүлуһар делгрх батрх дутмар дунд крестьжанин баяацудин өгнөв гидгинъ худлинъ медз, дарунъ ман тал ирх.

(1903 з. Совр. соç. т. IX).

КООПЕРАЦИ БОЛН КӨДЛМШÇНРИН КӨНДРЛХН.

(„Кооперативидин туск төр нарт делкэн Копенгагенд болсн социалистический хурт“ гидг статыһаһа) ⁶⁾.

En статыһадан би, толһалһсн, төр хурт бәсн социалист улс кындврин һол уханъ ямаран кевәр јилһрз. Хоорндан ямаран хэләктәһәр зүткз нолдсинъ сэлһз келх санатав.

Хургин өмн кооперативин тускар һурвн эн токтаврин төмдгин санан (проект) барт барлгдз зарт һарла. Белъгин орна төмдгин санан (проект).. коопераци дамзз олн дундин төр халһз болх гиз келдг улсин сурһмзиг хәзһрт тәвз, кэд мшç социал-демократмудиг сәгитха гиз еклнә. Дәкәд саранднъ кооперативиг кэдлмшç класс классинъ нолдана зөр-зөв кевд кеглз бәхиг зөвтә гин, кооперативин үзүлх тусинъ зааз (гүлгәнә дазрһнлә нолдх, өврә һаран кез ед-тавр асрз өгдг улсин вәх вәдлинъ јасрулһн болн нанъ çигн) социалистическ партиидин болн кооперативидин хоорнд вәх нисән һарç, улм улмар икдәд батрха гиз сананан һарһз келсн вәпә.

Францин социалистическ партин икнкинъ төмдгин санан (проектнъ) болхла Зөресин ⁷⁾ сананла харһулз кел-

gdz. Kooperativmyd eedən tenr tal harhgdad boln ba-
jaçudin reformatrmudla mel ədl, („oln əmtnə dundin“
bəx bədl bolz onhdarulx „erkən uga jovdl“ giz kelgdsn
bənə. Tal taldan bədg ulsin kooperativmydin nicəg cug
dundin federacin associacij kex giz budta ygmyd kelg-
dcxənə⁸⁾. Kədlmşçnrin kooperativmyd yyrng ezdydin
kooperativmydlə əndyrgdz (hazr edllhnə xalxar) nilgdc-
xəz. Kooperativmyd jumna tər uga, salu bəx koope-
rativmyd socialistiçeskij partijd dən nəkd bolxd nəlne
gidg ik mu xəzhr jovdl giz kelgdsn bənə.

Ug syldnə francin socialistmyd (gedistskij⁹⁾ vah-
nksnə bolxla jilhytə kevər, kooperativmyd biisnə klassin
byrdəcnımyd biş (ylgyrlxd profsojuzla ədl biş), tednə ker-
gtə, kerg uganə, tednəs avş edldg uudg jumnas med-
gdx zəvtə mən giz kelcxənə. Kədlmşçnr eərər koope-
rativmydt orxlanə tednəs kapitalla noldxd bolx dən
avç çadx mən deerən, oda cagin olna bəx bədlin xamg
səryd jovdlig uga kehəd uurulad, socializmin olna bədl
toktalh biidən cəlhz, tənz, medz avç şadx mən gisn
boldg. Ter uçr derəs projekt (canan) kooperativmy-
din kycəx kergin çınrınə bəhd təvz socialistiçesk partı-
mudig proletarin kooperativmydt dən boltxa giz duu-
dsn deerən, kooperativin bijən meklgç jovdlas sagltxa
giz keln, socialistmydig kooperativin dotrnə orz xamcz
oln əmtnd kooperativmydin kycəx josta tərınə cəlhz
əgtxə: tər josig hartan avç, xamg ed-axu harhgç zer-
zevig (sredstvo proizvodstvig) boln solbgig oln dun-
din bolhx kergtə.

En yyldvrmydt il xojr ən hol bolgç zura temdg-
lgdz bənə: negnə—proletarin klassin noldana koopera-
tiv cug gylgənə xalx bolz yldl uga, noldand nəkd bolx
çınrınə kerglz, terynə zer-zev boln neg xalx dən bolgç
boln ter kooperativmydin bəx bərn, tednə lavta kycəx

kergyd giz sangdsn boldg mən. Taldan negnъ—yurmğ
bajaçudin, proletarin klassin noldand kooperativmydin
yzylx çinrig xærnhurulad, kooperativmydig en noldana
kemzænəs davulad, haccdnъ harhad amrarnъ kelxd pro-
letarin boln ezdydin kooperacig jilhz xælədg xæləcig
xutxad, kooperativmydin əmnk torig dundin ola ygər
temdglz əgç, ezdydin uxa—setkl bərgç bajaçudin re-
formatrt çign taasta boldgar kelsn boldg.

En zagdsn xojr zura, zug urdasnъ belğsn hurvn
projektd temdglgdz bəxəs biş, negn negnənnъ əmnəs
sorğdz, il temdgtə jilhy xojr xalx bolz temdglğdsn
boldg jumn bilə. En uçrar, xurgin kyndvr tegş biş,
oraldlhta bolsn bədltehər kyndğdsn boldg. Daru-darunъ
ygdən orlcl uga serydlə xarhad, tednən taşr sənər
tənz cəlhz avl uga, ter uçr deerəs rezolycnъ, setkl
delgrgç uxa biidən bərgsn, soçialistiçeskij partymudin
xurgudin revolyc əgç çadxig boln əkig cugtnъ es əgç
çadx rezolyc bolz harsn boldg.

Kooperativmydin tusk tərın komisst eknəs avn xojr
zysn uxan temdglgdv. Negnъ Zoresin boln Elymin.
Elym ¹⁰⁾ kooperativin komissd nemşin ornas arvn
dərvn kynə negnъ bolz, nemşin xalxas bosz yg kel-
xlərn, il opportunizmin setkl bərz kelv. Taldan teg
salu uxanъ—Belğin orna bilə. Tednə xoornd tedoig
evcylyx sana zysn avstrin orna kooperativin kəndrlhnə
neg tolhanъ bolğç Kapreles gidg kyn, şişln il temdgtə
hol yndstə sana es xarsğsn, bolsn vijnъ (çikərnъ kelxd
„bolsn vijnъ“ biş şişln ter uçrar) opportunist tal
tatz kelv...

Francuzmudin xalx Zoresin xalxar bolxla, ik bax
bolsn deerəs (Zoresig tatz haran ərgsnъ 202 mandat
bolxla, Gedoreskinig tatsnъ 142 mandat bilə). Elyminə-
hər bolxla, nemşmydin ulm bah boln bilə (kemrzən

xojr zysn uxana tər ildz harsn bolxla), iklə Avstrin boln Belgin nicən dilxəb darg uga bilə. En kergin tust ygin utxnar kelxd „dilxəs“ urd xoorndan kycəgdə kooperativin tərīg proletarin xələcər xələxig xarsgdə zəvtə jumn bilə. En zəg uga daran darandan kycə xələcig, komissin daruk komiss Zores boln Eləminə degid kemzənəs davuhar təvz əgsn deerəs, xarsz avx kergig kycəz bolsn uga.

Bidn orsin xalxin social-demokratmud bolxla, komissd Avstrin boln Belgin nicəd dənnez xarsxar sedəd enynə tələd, Avstrin boln Belgin xojran xorndk zyt-kəg evcəgç projekt umşgtxas əmən, bidn iim bədlitə şidvrin projekt orulz əgləvdn:

Orsin orna social-demokratın delegatmudin projekt.

Xurg tolzənə:

1. Proletarsk tovarışcestvmyd jun çign gylgənə xalxin dazrlhna kemzəg bahrulz kədlmşç ulsin bədl jasrulz, ed-axu harhz əgdg ulsin fabrik zavodmudt bədg, tednə bisin bərgldg ulsin bədlin bədlin jasrulx giz bənə;

2. En tovarışcestvmud proletarin kesg oln mal-gərin boln tərın tusk noldand ik kergən yzylz çatx, proletarig şačk, lokaut, tərın xalxin bomtgələ xarhsn cəgtnə nəkd dən bolz çədx mən;

Taldan xazuhasn xurg iigz zaz bənə:

1. Tetkylin tovarışcestvmydər damzz kycəgdsn jasrulhd edl axu harhgç zer-zev hartn bəhə bətl klassig urdnə tonb avsn tootin xəry bulaz avad, socializmin togtlh kycət, ərvz uga jasrul bəx mən;

2. Tetkylin tovarışcestvmyd şişln kapi'allə nolddg organizacmud biş, terynlə ilhl uga ədl oln dundin tərīg,

Klassin nooldan ugahar, baĵaĵudin mal-gerin uga kez bulaz avlhn ugahar klassin organizacmudla zergy bəz çadx gidg mektə sanan çign harhxd mahd uga.

Xamg ordudin kədlmşçnrig xurg dudz bənə!

a) Proletarin tetkylin tovarişçestvmydt orz tednə esltdnə jahad bolv çien nəkd dən bolz, teryn deerən ter organizacmudig sular byrddgin xaalhig xarsad;

b) Tetkylin tovarişçestvmydər damzulz zogsı uga socializmin cəlhvyr oln əmtnd əgç, kədlmşçnrin dotr klassin boln socializmin hol uxa tarxaxd dən nəkd bolz zəvtə;

c) Enynlə zergydən, kədlmşçnrin xamg zysn nooldana janzig ədlylz negdylx arh xəx kergtə mən.

Ed-axu kez harhadg tovarişçestvmyd zug tetkylin tovarişçestvmydin neg məçnə (əngnə) bolxlarn tegəd oç kədlmşç klassin noldand kergtə nəkd bolz tolgdx mən.

Rezolycin projektmyd cugtan komissin daruk komisst əggdv (nart delkən orn nutgudin oln dundin xurgudin komissmyd degd josnd uga ikdən, komiss bolhd keln əmtn bolhnas dərvəhəd delegatmud ilgənə, komisst bədg uls kevtən cuhlrz kyndz, şidvr harhx giz keləd kerg meı uga)..

Komissin daruk komissəs ter projekt dəkyd ugahar batrgdxar xəry irxlənə, bidn... Gedtə xamdan xojr hol jasvur orulvdn: negdvər „(kooperativmyd) ed-axug (proizvodstvin) boln soləgig kədlmşç əmtnə tər-jos olar zalx (demokratizac) bolx boln socializmin mərt orulz kexdnə nəkd bolz bəldnə“ gisn ygig: („kooperativmyd) kapitalist klassin mal-gerig bulaz avad, olna orn-utgin kesnə ardən, ed-axug boln soləgig kəndrxdnə nəkd bolz bəldnə“ gisn ygər soləx zəvtə giləvdn. Ter jasvurmudin ygmydin janzin itxnə. yndsən, taşr tigəd

degid sən evtəhər (ygın darahar) es kelgdsn, oda kədlmşç ulst kooperativmyd nəkd bolz çadş uga giz kelz bəx jovdl biş, odanas kədlkkər sedz beldz bəx irgç ed axu boln solbğ zug kapitalistin mal-gerinь bulaz avad, olna, orn-nutgin bolhsn cagt, zug ter cagt tigz irx gisn jumn bilə. Xojrđgç jasvrnь bolxla, kooperativmyd boln partin xoorndk jovdlin tusk punktla tətə vəsn jumn mən. Bidn es giz iim ygmyd nemz orultxa giləvdn: „amrarnь kelxd kədlmşçnrin noldand dən bolxd) socializmin xalxin şinzər bolxla kergtə, zəvtə mən“ gisn yg, es giz en ygmydig kevtnь, en punktın orçdnь taldan ygər soləd, socialist ulsmud kooperativmydig proletarin klassin noldand cug nəkd, dən bolx zəvtə giz, oln dund, cəlhz, medyltxə giz kelləvdn.

Xurgin plenumd bijən jahz bərxin tuskar; bidn Gedlə kyyndvr keləvdn. Ged, ərvz uga jasvurin tələ en sanag nemşin orna revolyc tatdg social-demokratmud zəvtə gicxələ, xurgin plenum deer dəə bosxad kerg uga, toktavrt kevtnь haran ərkkimn giz kelv. Terynə dutunь neg şyyvrin (revizionistsk) yg¹¹) orsn, ter yg socializmin kycəvyrin jilhvyr solbl uga, xərnь ter ydlə zergdən vəhəd, deerən, kədlmşçnrin, kooperativmyd, klassin nooldand nəkd bolx gik sanag sənər ilər, kyçtəhər es cəlhsnь ik tatu jovdl mən, Tiim dutusig çikləd, jasx zəvtə jumn bilə, bolsn bijnь tedn deerəs, xurgin plenum deer nolda harhad kerg uga. Bidn Geedin ter sanla zəvşərəd, tigəd, ter toktavr xurgt cugtan zəv giz batragdla...

Kopengagena xurg, kədlmşçnrin kəndrlhnə ərğndən boln gyyndən proletarin kooperativin klassin noldand orz jovsn cəgla bolsn boldg mən. Şyyvrin (revizionistmydin) xalxan ulsla tiikd soly sanan tēmdglgdlə, bolsn bijnь şyyvrin xalxan uls şişln bijsinnь

harhsn programtahan bosx cag oda bijn̄ xol v̄n̄ə.
Şyyvrin xalxla noldx noldana bolzgn̄ xooran sagdv,
bolsn bijn̄ ter noldan orxn̄ darg uga.

(1910 z. Şovr. soç. t. VI, ç. 2-ja).

BAJAÇUDIN KOOPERATIVMYDLƏ ZƏVŞƏRLHN.

(„Sovetin josna darandan kycəgd̄x tərmyd“¹²) gidg dekr̄əs)

Socialistiçesk gosadarstv zug şişln̄ bij deer̄asn ed-
axu kez harhdg kommuđ volad, s̄ən durar dik̄t̄ə, takta-
har kez harhsn jumsn̄ kyc̄-k̄əls̄ərn edlv̄r̄ən toolz
digldg, kyc̄-k̄əls̄ən əryldg boln̄ ter kyc̄-k̄əls̄ənn̄n̄
çinrin̄n̄ zogsl̄ uga əsk̄əd, əəd̄ən harhdg, teryḡər da-
mzz k̄ədl̄m̄şin̄ ədriḡ v̄ahrulad, sutkdan dolan, zurhan,
tyn̄əs-çign̄ dorkşan̄ orulz v̄ahruldg bolxla tiḡəd ter cag
oç byrdz harç sadx zəvt̄ə m̄ən. Ənyn̄ tust, ədm̄g, huj-
rin̄ boln̄ teryn̄ə harhl̄hiḡ d̄ək̄əd, naatk-çign̄ xot-xoolig
oln̄ əmt̄n̄ə, oln̄ dundin̄ xarul-xələmz, şyyvr, too-dig
ugahar v̄əz vol̄ş̄ uga. Kapitalizm mand, xamg xot-xo-
olig xuv̄ıxd̄ olar toolz, diglz çad̄x kesḡ oln̄ əmt̄n̄-ort-
cdg organizac̄mud̄ tetkylin̄ oldud (tetkylin̄ kooperativ-
myd) yid̄əv. Orsin̄ ornd̄ bolxla, naatk, hazadin̄, əmn̄
jov̄x, ordla dyncyl̄xd̄, tedn̄ə əsl̄n̄ə sul, bolsn̄ bijn̄ 10
million̄ yly talan̄ əmt̄ orulz avsn̄ v̄ən̄ə. Şidr̄ə tetkylin̄
oldudin̄ (tetkylin̄ kooperativmydin̄) tuskar̄ harhgd̄sn̄
dekr̄et (josn̄) sovetin̄ socialistiçesk respub̄likin̄ oda v̄əx
cagt̄ kyc̄əx tərmyd̄ jamaran̄ solyl̄t̄əhin̄ yzylz v̄ən̄ə. Ter
dekr̄et̄ər, k̄ədl̄m̄şçnr̄in̄ v̄ə'n̄ bajaçudin̄ kooperativmy-
din̄ xoorndan̄ zəvş̄əl̄ av̄ic̄z, bajiçudin̄ xələc̄ deer̄ yidz
v̄əcx̄ən̄ə. Ter zəvş̄ər̄hn̄ es̄ giz̄ t̄əvz̄ əgl̄hn̄ negdv̄r̄ər̄ bol-
xla, en̄ ner̄ədsn̄ parvl̄ədin̄ xalxin̄ əmts̄ ter dekr̄etiḡ
(josiḡ) kyndv̄rt̄n̄ orx̄ biş̄ x̄ərn̄ ter dekr̄et̄ v̄atr̄ıxd̄
yḡən̄ kelx̄ boln̄ haran̄ ərḡx̄ jos̄ av̄cx̄av̄, ter jun̄ad̄ gi-

xlə, ter parvlədin xalxin ulsin ikər dun uga vo'sn xyvnb dekretəs avad xajgdz odla. Xojrđxla, kergin yndsn, utxinb avad kelxd, sovetin josna kooperativd ɵngər, sən durar ordgig, josta cik proletursk sanan kerg uga gisn dezən bas neg hazrt əmtsig cugtnb neg kooperativd orulxig kerg uga giz kompromiss (evtən baktlhn) kegdsn boldg mən. ¹³). En tust, erkñ negdgç socializmin klassmud uuraz, uga kex tɵrtə, nicətə xəry cuxrlhn „kɵdlmşç klassin kooperativ“ bolz yldx josn ɵggsn jumñ bilə (tedn „klassin“ ner zyydgnb bajaçudin klassin tɵrt kergtə tɵlədən tigz nerədgdsn boldg mən). Ug syldnb, sovetin josna kooperativmydin parvlədydt bajaçudig tɵryn orulximn biş gidg josn bas jir zɵvər suldgdsn boln, ter bajaçud kooperativmydin parvlədt orş uga gidg josn, zug salu bəgç zysn kapitalizmin gylgənə boln promişlennij fabrik zavodmudt josn bolz delgrx zɵvtə jumñ bilə.

Kemrən proletariat sovetin josar damzad, orn-nutgin kemcdnb, es giz tooldg, digldg boln şyyvyrinb avdg, es giz ter hol yndsınb medz avdg bolsn bolxla, tiim koompromiss (evtən baktlhn) kergigdx-çign uga jumñ bilə. Sovetmydin tetkylin otdelmydər, sovetmydin tetlin xalxin parvlədar damzulad, bdn xamg əmtig neg zysn kooperativd orulz xamculad. proletarin hardvrtahar, bajaçudin kooperativmydin deñ ughar vəhəd, bajaçudin kooperativin tusk hol jovdd kompromiss kel uga, kɵdlmşçnrin kooperativ, bajaçudin kooperativig vijınb ygər bolhtg kegəd, xojraginb neg kez nilyləd, parvləhinb (zalıhınb) vidən avad, bajaçudin edllh xələz şyydgig vijınb hartan oruz avx vijnb, bajaçudin kooperativmydlə zergy vəhəd vəx zɵvtə bolz vənə.

Bajaçudin kooperativmydlə tiim zövşəl kexlörn, sovetin josn il temdgtehər, evrənnb kex tɵrinb xaalhig

boln oda cagin bəx bədl xələz, şinzlz, caarandnə jo-
vulz, iim kevər temdgiv: bajaçudin xamg jumig hardn
bəz. tednig edln bəz, tednd il temdgtə vah-saha təvz
əghl kexlərn, bidn omərən kəndrx xaalh harhad, mana
urdk sanz bəsər bolxla, nevçk arhul, bolsn bijnə, zə-
vər, batar, bat işkdltəhər, tulgtahər, urdnə kycəsən bat-
raz sovetmyd oda, socializmin toslxhna tusk jovudan
kemzəlz çadx (kemzəlx zəvtə-çign) boln taşr tigəd il,
şud amr kemzəhər: jamaran oln toota kommud) es giz
seləd, es giz kvartlmud, nanə-çign zysn-zyyl) boln ti-
gəd, ter kooperativmydin omərən əsit, jamaran kevər
oln əmtig kevtnə kooperativd orulz avxd əətxz bəx
bolna. (1918 z. Sov. soç. t. XV).

KOOPFRAC „BIJ DEERƏN BƏXIN“ TUSKAR.

(1918 zilin dekabr sarin 7-nd kədlmşçnrin kooperacin 3-gç
xurgt kelsn yg).

Yyrmyd! Kədlmşçnrin kooperacin əmn mal-gerin
boln tərə-josna tust kycəx, tenkən uga gidg erkn tər
zogsz bənə. Ter xojr tər mal-gerin boln tər-josna
noldana tusk, xoından zag uga zalhdatanə il. Koope-
racin, ərxnəs kycəx tərmydin tuskar bolxla, bi „koo-
peracin zəvşərlhnə“ uçrin tuskar, lav todrxahər temd-
gixər sedləv. Şidra, syl caqla kesg ol dəkz bərt kelg-
dsn zəvşərlhn kədlmşç klassig məklđg bajaçudla kedg
zəvşərlhnəs hol, yndsərn çikt uga soly boln onhdan.
Mana kelz bəx zəvşərlhn, tərən taldan, soly, ondan
hara zəvşərlhn mən. Sovetin gosudarstvin boln Nem-
şin xojran xoornd kesn neg hara kerg kycəz əgsn zəv-
şəl boln kədlmşç klassin orn-nutgt ik xaişta boln ykl-
tə. En xojr zəvşəlin xoornd tenkən es giz kemzən uga
gidg ik zag, soly bənə, Bi, kədlmşçnrig meklz, zəvşəl

kenə giz kelxlərn, klassin noldag boln socializmin toshlig martad, soləd meklhn giz kelz vənəv. Kex, ky-cəx tərmydtən il, temdgtə, bəjaçudla boln kapitalla noldxig təvz jovx socialist ulst bolxla, ter solyhin jilhvnrn evrən vijny medgdz vənə.

Bidn cugtan, mana klassin noldand or hanəxn šiidvr vəx zəvtəhinə yly gidgər medz vənəvnd: es giz kapitalin josl, es giz kədlmşç klassin josl. Yurmğ bəjaçudin partymudin evrənnə orn-nutgtan vjssinnə xyv jos harhad, ter tər-josan vatrulz kyçəxər seddg sanan, urdasnə kyçl uga, yklə xarhkinə, bidn cugtan sənər təvz medcxənəvnd. Yurmğ bəjaçudin oln zysn partymud, es giz vəgmud, vjssinnə kesg zergy tər-jos jovulz kyçəxər seddgig bidn il yzləvnd, medləvnd, ter xojran xoorndk sanan kyçş ugahinə bidn yzvdn, soşsvdn. Onc temdgtə bədl, jovdl deerəs, zug xojrxnə, und vəx xojurn xoorndan ik xol zaagt, soly vəx xojryçn, orsin ornd evrənnə kyçən harhəz, ezlz, terynə xyv kerçminə, es giz tiigən es giz iigən ergylz çadx zəvtə mən, Bi xərnə terynə tuskar ikər kelnəv: nart delkə kevtən en xojras byrdəd, en dundin xojran kyçnə negər zalgdna. Orsin orna tust bolxla, şud il temdgtəhər, es giz tiim, es giz iim mal-gerin bədl jovdl deerəs, ter xojr kyçnə zug negnə kəndrlhnə tolha bolz zogsə çadx zəvtə mən giz kelz bolx. Naatk yldsn, xojran xoornd vəgç kyçdig,—tedn kesg oln vənə, vəsn vijny, orn-nutgin bədl kycəvrtə tər kez çadş uga jumn.

Oda cagt, sovetin josna əmn, kooperacla, sovetin josnla zəvşəl kex tər, harç zogsx zəvtə mən. Aprel sarla, bidn vijinnə əmn temdgisn kergəsn cuxrad, təvz əgh kevnd. Klassmudig cugtahinə uga kez, uurulz vəx orn-nutgt, klassin kooperac jirin vəx zəv uga jumn,

bolsn bijnъ bi dekəd davtn kelz-bənəv, cagin bədl, jovdl nevçk bərx zəv harhv, tigəd bidn teryg neg cөөк1 sarar xooran saavdn, (es giz saalh kevdn). Iim bolsn bijnъ, bidn cugtan orn-nutgin josn oda zogsz vəx xaa-lhasn kezə-çign aldrz harş ugahinъ mednəvdn. Bidn ter təvz əghig kedgməidn, tiikd (es giz ter cagt) delkə deer hancxarn biləvdn, mana təvz əghl kedgməidn, mana kez vəx kədlmş zovlntan uçr mən. Proletariat mal gerin tust kycəx tərmyd bij deerən avsn uçr deerəs, bidn yyrmg bajaçudin temdgtə ajsmud evcyləd boln yldəhəd vəlhk zəvtə biləvdn. Enynd hol, erkñ ygnъ bolxla, junçnъ arhar, jahad bolv çign kyç-kəlsərn bəgç boln, kynd kyç-kəlsərn dazrudg toot oln əmtnə cugtanъ vəx bədl jovdl, kez, kycəz jovx xamg kerg xoorndan nicətə, zag uga boldg kez bolhx zəvtə mən. Proletariat manas ju kerglз vəxinъ bidn cugtan martl uga sanx zəvtəvdn. Oln ulsin (əmtnə) josn, yyrmg bajaçudin zysn-zyl əng əmts, zalgç, hardgç, kədlmşç klassla ulm-ulmar negdəd jovxinъ boln ug syldnъ vəx bədl sunhad tas ugahinъ yzyləd orn-nutgin tərin ky-cəvr dundahar kycəgdx giz kelz vəsn xamg kelhn xam-xrad evdrəd uga bolxla toocx zəvtə mən. Urtk sən durta durdlhdud ərələr kemzəldg ulsin byrkəlbъ vo'grs oln əmtnə durn, kycəvyrin byrdlnə xurg en xamg tood, josta oln əmtnə olnъ yg keləd irsn cagt arçgdad, uga bolad odcəv. To evdən bistn, en ərələr kemzəlgc əmtsin durdlhn kevtən, ilm bolad, uga bolz odsinъ yzz vənət. Oda cagt bolxla en jovdl zug hancxn orsin orn-nutgt bolz vəx jovdl biş, nart delkən revolycin cug bij deernъ bolz vəxinъ bidn yzz vənəvdn.

Bi ter urd mana kelsn kədlmşç klassin zaakt tenkən uga gidg ik durgo nydnd yzgdsn zəvşəl boln oda cagt mana cug yyrmg krestъjanla, cug yyrmg bajaçud-

la, ketxə giz vəx zövşəl xojran xorntk ilhvriñ zag vol-xar sedz vənəv, Bretskij ev kez vəxd vidn ter evin ik kynd jovdlig bij deerən daaz vəxd, mand nart delkən revolyc volx çik kelhn oda uga volv, terynd nələd kerg çign uga giz kelcxələ. Bidn nart dälkə deer teryn or hancarn biləvdn! Tikd, ter Brestskij evəs kəltə, kesg partymud manas salad, vajaçud tal orsinь bidn mednəvdn. Ter cagt bidn kesg berg gidg zovngud yzləvdn. Terynə xəən, neg cəkn sar volad, sunhad tus ugahinь dundin sunhvr vəş ugahinь, vəx vədl jovdl yzylz kelz itkylv.

Nemşin revolyc bolsn cagt, revolyc nart dälkəhər volz jovxnь cugtadn il volz harv, Anglin, Francin voln Amerikin ordud vas ilhl uga mana jovsn xaalhar jovz jovxnь vas il volv. Mana yyrng vajaçudin demokratiçesk əngs, xarsgçnrinь ardasnь jovx cagtən, tedn, tedn əldərnə kətlz jovxinь medl uga vələ, tednig kapitalizm tal kətlz jovxinь tedn vas medl uga vələ. Oda bidn, Nemşin revolycər dyncyləd, ter demokratin xalxin uls, terynə ter xarsaçnrmud, ter Vilsonmudin zergs voln nekdmıydtəhən dilgdsn əmtst evrə visinь mand əgsn Brestskij¹⁴) voocanas dor, vooca əgç vəxinь bidn yzz vənəvdn. Zapdt ik onc jovdl əmərən kəndrsnəs avn, xəmg vədl soləgdsnas avn, nart delkən oln əmtig janzta ke ygər meklhn oda vujsz orm uga bolsinь bidn il sənər yzz vənəvdn. Oda jun çign, əlk çign keln əmtə çirənə jilhrz medgdv. Oda çirən xələcs taslgdv, xəmg meks, əls nart delkən revolycin kynd harar evdgdz, vamxlgdv.

Jirin zisənə k-zə çign şin cagt orxd vədg xojran xorntk uxata əmtsin cagt, sovetin josn vijinь kycəx xəmg kerg jovdlan voln vijinь xəmg xələdvren mana oda cagt təvz vəx tərmydig, aprely şarla manə eklsn

tørig, ednig kycəxin erkd, mana kycəxər temdglsn ker-
gydig dav zuran orklavdn, tikd bidn medə bəz ilər
keşg zergy təvz əghl keləvdn.

Eynnd, bidn oda mana xalhin jamaran temdgtñ
zuradñ, bənəvdn gixin tusk kyndvr harla. Oda cagt
bolxla Jevrop kevtən, mana revolycig jun çignə kirçə-
hiñ es avç vəəxiñ, il temdgtəhər yzz vəəñə, tednə
ter erdmətə—surhuləta əmtəñə man talk xələcñ soləgdv.
Bidn en tustan tenkən uga gidg ik kerg kez vəəxiñ
tedn medv, en kerg tust mand neg yly zovlŋta bolv,
uçr jungad gixlə, bidn kesgtən (cag kezəd çign) nart
delkən cug proletart marıgdad, tərɣn hancarn giltə
zogsz bənəvdn. En tust bolxla, mana xyvd zəvər olñ,
zəvər ik temdgtə endys kyrtv, ter endysig bidn mel-
tərɣn nuz vəəşvdn. Bidn əmtig ənglz səhl uga cug-
tahinə neg xam. bag kez negdylx zəvtə biləvdn. Kemr
enyg oda kyrtl bidn kel uga vəəsn bolxla, tiklə bidn
teryç neg cagt ekləd kex zəvləvdn. Bidn ekləd kesg
organizacmudig negdylyvdn. Oda kədlmşçnrin koope-
rac bolñ sovetin organizacmud xoçrig neglylx zəvtə
mən. Minhn jisn zun arñ nəmdgç zilin aprelə (Mərn)
saras avñ, kirçənə xalhar daməz, mand vəəx olñ dun-
din bolñ tərɣn kyçig kergt orulad, ekləd kycəxər se-
dəd bidn ekləvdn. Bidn, əmtig tetkdg bolñ xuvadg
byrdəlh xamg jum ekləvdn. İşkdñ bolñnan byrtkəd, mana
mal gerərn aid yldsn, orn nuçt kycəxd degd ik zovlŋta
jovdlig, bidn en byrdəlhig kycəxər ekləvdn. Kooperacñ
kex zəvşəlig, bidn aprelə saras avñ ekləvdn, kevtñ neg-
dylx bolñ tetkylin kerg byrdəx bolñ xuvaxin tuskar harh-
dsn jasn (dekret) vas jilhl uga ter sanan der zogsz vəəñə.
Əmin bosz kelsn kyynə, Pitrt harsn zylgləñə tusk
jovdl xama bolvçignə vəəxiñ bidn mednəvdn. Ter tiim
zylgidən (səryd) harxinə erkən uga juminə bidn med-

nəvɔdn, harl uga wəəʃ uga uʃr juŋgəd gixlə, xojr mel teryn jilhy, səryd parvləd xarhad boln negdz wəəx cagt, en jirin erk-darx uga jumn, enyn degyr bidn dəəvrz harx zəvtəvɔdn. Ter kevər ta ʃignʲ bas jilhl uga kədlmʃç kooperacin xaalhas harhz jovx səryd jovdl, ug sylɔdnʲ, sovetin josna xalxas, bij talan, josnas iʃtə josta kevər itkdg uga bolhv.

Ta bidn salu wəənəvɔdn giz kelzəcxənət, Ken ʃignʲ tiim durdlh harhsn kyn bijən itgdgig urax bolz hargx mən. Kemrən zylgldən harna gigəd jarvxar, terynəs tonʲlxar sedxlə jumna tyryn ekn bolz salu taldan, kynlə ter uga wəənəv gidg setklən xajx kergtə. Ter juŋgəd gixlə cugtan ərtoxər negdxər, niilxər sedz jovx cag ken ʃignʲ ter uga wəərgç uls sovetin josnd dur uga, ɵmnəsny səryd kyn bolz tolgdx zəvtə. Kodlmʃçnrin kooperac sovetin xar uga il temdgtəhər josnla negdz nilsnəs avn, ter zylgldən ekləd urx. Xojr əng-bag negdəd, negdəd neg bag bolxlarn tyryn avg deerən tednə kədlmʃtnʲ vah sah dutu-dund hardginʲ bi jir sənər mədnəv bolsn bijny cag ɵngrəd igəd tigsnə xɵən orulz ɵgsn vagnʲ, orulz avsn bagtan itkdggsn cagt, ter xamg zylgldən uga bolad uurx mən. Kemr en xojr bag salu, tal-taldan wəəhəd yldxlə ter zylgldən harxny kezəʃignʲ cagt urʃ uga jumn. Nand negl jumn medgdxs! „kynlə tər uga, salu wəənəv“ gidg jun bolzana? Bidn, oln kevən, tetkylin tuskar bolvʃignʲ xuvəlhna tuskar bolvʃignʲ negl oln-dundin kooperativ bolz wəəx sana wəərz wəənəvɔdn. Bidn cugtan, kooperac—socialistiçesk partʲmudin diilz kycəsə negny giz sandg sana wəərz wəənəvɔdn. Socialistiçesk diilhnə tenkən uga gidg ik zovlɔgnʲ en mən. Diillhnə kycəx tɵrnʲ boln zovlɔgnʲ en mən. Kapitalizm oln əmtig zərc salhv. En sallhn ʃulugahar boln xəryd uga tasrz uga bolx zəvtə boln

oln əmtnə oln, evrə kyç-kəlsərn bəgç əmtdin koope-
rac bolx zəvtə. lim çign, oln əmtnə bagmud taldan,
kynlə tər ugahar, salu əmn-əmnədən bəəx tusk yg kel-
gdş uga jumn, kelgdx zəv çign uga jumn mən. lim
socializmin diilhənə tər kyçəx kooperativin tuskar bi
min oda kelləv. En uçr deerəs avn bidn, mana zax-zux
kergydt jamaran salu hazr çign, bidn kapitalizmlə jun-
çign, jamaran çign zəvşəl kexər jovş ugavdn, bidn ev-
rə bijnə noldana xaalhas neg çignə işkdı xoran işkş
ugavdn giz kelz bəənəvdn. Olna klassmudin salu bəgç
əmtnlə mana oda kez bəx zəvşəl—bajaçudla—çign, ka-
pitalla-çign kez bəx zəvşəl biş, proletarin boln demo-
kratin salu əngslə kez bəx zəvşəl mən. En zəvşərlh-
nəs əhəd mel kerg uga, tər jungad gixlə, ednə xoor-
ntk jilhvyr, zug, səryd xamg revolycin halin zaləb
uga bolz xurx mən. Oda cagt negl jumn kergtə: zug
negl uxata sanatahar, tər nart delkən kooperativ tal
jovx sanata boln zəvtə mən. Oda kyrtl sovetin josna
kesn jumn boln kooperacmudin kesn jumncn, cugtan
negdəd, negl jumn bolz tux kergtə jumn mən. Sove-
tin josna şidrə harhsn josna (dekretin) hol-yndsny tiin
mən. Dora kəldg sovetin xalxan sovetin josna harhsn
dekretig (josig) es kyləsn tiim kevər kədlmşən kesn
boldg mən. Kooperacin kesn tenkən uga gidg kerg,
sovetin josna kesn tenkən kəmzən uga kerglə negdxd
zəvtə mən. Əlk-çign olna salu bəgç bijnə sultxvrin
tələ noldz jovx uls, cugtan negdəd, negl bat organi-
zac kyçəx zəvtə jumn mən. Oktəbrsk revolycin xəən
negl ily tyryn sarmudtnə, kesg oln endy harsinə bidn
mednəvdn. Oda bolxla, cag əngryləd, oln əmtnə xoornd
dyryn ni boln zəvşəl boldg kexər sedz bidn zytkl-
dyvdn. Enynə tələd xamg jumn sovetin josnahar boldg
bolx zəvtə mən. Xamg zysn „kynlə tər uga bənə“

gidg setkl andrulğç, meklğç—uxan-setkl, en əmtə
zaagt bolv-çign onc kədlmşçnrln kooperacd bolv-çign
bəx zəv uga, ert, tyrgn uux zəvtə mən. En „kynlə
tər uga bənə“ gix irx bilə giz nəldg nəlhn, zug oda
bijny, xuuçn cag xəry irx uga gix sanan nəlhn bədg
hazrt bəz çadx mən.

Urdnə bolxla, zapadin əmts, manig boln cug mana
revolycin kəndrlhig nərtə, nadta jumn giz xələz bələ.
Tedn keldg bilə: „əmtə biidən əlvz bətxə, terynəs jun
bolxiny, (jun bolz harxiny) bidn xələj (xələj bidn)...Nə-
rtə inədtə ors əmtə“...

En „nərtə inədtə ors əmtə“ nart delkəd „əlvyl-
nə“ gidg juhinə yzylv.

Oda cagt bolxla, nemşin revolye eklxlə, hazadin
orna konsəlmudin (hazadin ornas mana ornd bəx uls)
negnə Zinovyejd kelz: „Bretskij evig ken ikər edlsnə
medgdəd uga, tanaxnij əlb manaxnij“.

En igz keldgnə, əmtə cugtan bas tigz keldg uçr
leerəs tiigz kəlnə jumn mən. Cug nart delkən əvrtə
evolycin zug eklsnə en giz əmtə cugtan yzcxəv. En
əvrtə ik revolycin eklcig bidn, ard yldsn, „nərtə“ ors
əmts kəvdn... Tuuz gisn jumn akad, əltə mərər (xaal-
har) jovna giz kelx kergtə mən; ard yldsn, əmtə
xyvdnə, nart delkən əvrtə lk kəndrlhnə tolha, tyryn
bolz jovx aldr ik xyv-nern kyrtv. En kəndrlhig cug
nart delkən bəjaçud yzəd boln medz bənə. En tyymrt
xarhsn: Nemşin, Beləgin, Şvecin boln Gollandin
ordud...

Ədr irvəs, en kəndrlhn mel ulm-ulmar kyç avad
əsəd jovna, ədr irvəs, sovetin revolycin zalaç ax jonn
ulm ulmar əsəd boln batrad jovna. En uçr deerəs çign,
bəjaçudin xamg kerg, jovdl tal xələdg xələcnə teryn
ongdan bolv. Nart delkən syk kapitalin tolha deer tus-

gsna xøen, partymud æmn æmndæn, kynlæ tær uga wænæ gidg yg kelæd mel kerg, tus uga jymn. En tust, il temdgtæhær, amr medgdæ dyn avxar sedxlæ Amerikin orn wænæ. Amerikin orn, orn-nutgin josig oln dunder orlez wærdg sanata ordudin (demokratiçesk ordudin) neg ik kyçtæ orn, ævrtæ gidg ik demokratiçesk (oln dunder) olna respublik. Sunhvrin xamg zysn josta, suldan wædg orn-nutgin (gosudarstvin) xamg josta, iim orn nutgt xamg josn jovdlin tærmyd çikær es xælægdz, jilhdæxlæ, tigæd nanb ælæd xælægdz jilhdæxmæ.

Dilgdsn Næmşin orig Vilysonmud jahzænæ? Iim kewær, igz nart delkæn xorntk wædlmyd mand yzgdz wænæ. Mana ter Vilysonmudin zergsin evræn byssin inbygdæn ju zæxz wæxin tuskas avsn wædl, bum saj dæxz itkylz wænæ. Mana kergydig Vilysonmud çag tydl uga syuldne kyrgæ bilæ. En aldr zergsmyd, bum saj mænigtær, nart delkæn æmtst uga ør øvç uls, evræn inbygdæn „kynlæ tær uga, æmndæn wænæv giz yg kelylx biş, sanş çign ugahær çag tydl uga surhz çatæ bilæ. Tædn tana ømn şud jilyltæ xualh tævx bilæ: es giz ta kapital tal boltn, es giz ta sovet tal boltn gix bilæ. Tædn kelæ bilæ: „Ta igz kex zøvtæ woldg uçrtæ, tand bidn, tana inbygd Angliçanmud, Amerikancmud—Vilysonmud wøln Francmud—inbygd Klemanso“¹⁵), kelz wænævdn.

En uçr deeræs, mand jir jun çign, kynlæ tær uga wænæ gidg jovdl, yldæ bilæ gidg sanand nælæd mel tær yn kerg uga, enynd nælæd kerg tas uga mæn. Neg wijæsne evræ wijin gikç jumig xælæz xærxin tusk tær jilhytæ kewær harsn, taldan wijæsne proletariat evræn tusk colan olz avsn çagt, ter xojran xorntk gix jymn wæx zøv uga jymn. Wæx wædl, biisen es giz kapitalizmlæ negdz gyræ zøvtæ, es giz ulm watar sovetin respublikla negdz

gyrgdx zøvtə... mana kooperacin eklsn „kynlə tər uga
bəxin“ tusk bəlhn tusk tər deerəs harın soly sanan
avgas avn zug sedvərmyd, tər sedvərmyd kycəvrmyd-
təhər kyndgdz bytx gik jun çign nəlhn ugahar tasrx
zøvtə mən. En noldan, kergtə noldan biş. Nart del-
kən hancxn kyçtə bolgç klassin ødr bolhn harhdg šiid-
vrmyd jilhl uga bas tiim šiidvrmyd mana xurgin cuhlr-
lhn çign neg amar harhkñb mahd uga, harhlhn nart
delkə deer zug or harcñn proletarin diktaturig jørəz
vəxinñ martcxana. En šiidvrig mana xurg harhxlarn
endr ødr kelgdzəx „kynlə tər ugahar bəlhnə“ tusk
taktəs jumñ yldş uga xaalhd orz vənə. Karl Liəknext
krestəjana yyrmg bajaçudin tust seryd sana zylhd orx
biş, ilhl uga bas kooperacin tust çign bas seryd sana
zyylhd orsinñ ta medcxanat, teryn deerəs avn teryg
(Karl Liəknextig) Şejdeman ¹⁶) boln nəkdmydtəhən,
tahaç (xudlç) boln şişln neg syzğlsndən setklən kevtñb
təvsñ kyn giz nərədsñ boldg mən, tiim bolsñ bijñb,
ta bistñ, Malkind ¹⁷) jamaran jørəl harhsñ bilət, jilhl
uga terynd (Karl Liəknextd) çign bas tiim jørəl harh-
cxavt. Tigz, nart delkən kətlvrçnrlə tərñn kyndvyrt set-
klən negdylz nilylxlərn, ta evrən bisinñ tengsər jovdg
kermsən kevtñb şatacxavt. Ta, vat kevr evrəñb sansñ
sanahan xarsz zogsx zøvtət, tər jungad gixlə ta oda
vəx cagt hancñn bisinñ zøv xarsz vəxşt, Liəknextin
boln Maklinə çign zøv xarsz vəcxanat. Orsin menñ-
sevikydz zøvşəlig buru giz kerldsig kejzerin zarcmudla
ygcsñ kyndsñ ulsig jahz şodz kerldsig bi kesg dəkz
sonslav. En tust, hancñn orsin menñsevikydz gemtə biş.
Nart delkə kevtən man tal zaahad,—„Zøvşərdgyd“ giz
kitñ uxahar keldg vəsn bilə. Oda, nart delkən revol-
lyc ekləd bolsñ cagt tedñ Gaazə ¹⁸) boln Kautskla kyndx
zøvtə cagt, oda cagt mana vəx vədlig orsin sən ylgy-

rər dıncylz mand kelx zöv vənə. „ligən harçkad, jahz batar sənər suxan xələnevdn“...

Bidn evrənnə dutu-dundan mednəvdn, tednig zaaxd amr. Bolsn bijnə xazuhas xələxd, enynə vədl, vəx kev vəlhnə ədl biş, ondan bolz medgdnə. Mana jovx jovdlig, mana josl-tərig taastg, zöv əgdg neg-çign kyn uga cag vəsig ta mədcxənət, oda bolxla, bykl partymud man tal orad, manla xamdan kədlmş kexər vəxinh bidn mednəvdn. Nart delkən revolycin byty, oda cag, mand jamaran-çign zövşəlin bijnə əəmşg yzylş ugahar ergv.

Mana xurg-çign, oda vəx vədləs məltrz harx, çik xaalhdan orz çadx giz bi sanzənəv. Ter məltrlhnə evnə negn—kooperacig sovetin joslə negdyllhn. Anglin, Francin, Amerikin, İspanin ordud mana kez vəx jovdlig kircəhinh avç vəx jovdl giz xələz vəsinə ta mədcxənət, oda bolxla, tedn mana kez vəx jovdlig ondanar xələz vənə: tednə bisinnə orn-nutgud xamg jumnə kevtən byrn vəny, ugaj giz tedn xələz vəcxənə. Mal-gerin, məngnə çidlin-çinrin tuskar bolxla, tedn, manas çikt uga ik kyçtə, çidltənə il, bolsn bijnə, tednə hazaknə kedy kir sən vədlətə bolsn bijnə tedn dotrasn avn əmkrzənə. Nemşin orn manla Bretskij ev kexd jamaran kyçtə-çidltə bilə, terynlə ədl tedn tiim çidltə. Oda bidn ju yzz vənəvdn? Tikd, cugtan, kevtən gişn, manas calz harla. Oda bidn, sar bolhn sovetin respublikig xarsz batrulxlarn bidn, zug hancxn bijən xarsz vəxşivdn, Livknextin boln Maklinə ekisn kergig-çign bas xarsz vənəvdn, Anglin, Francin, Amerikin boln İspana ordudt bas jilhl uga Nemşin orna mal-nart delkən kədlmşç klassin cug kevtənnə boln imperializmin noldana hal orz vənə.

(Sovr. soç. t. XV, str. 581—589).

KOOPERATIVMYD—ERKƏN UGA KERGTƏ APPARAT.

(2-ç cug orsin orna mal-gerin xyyvin, 1918 zilin dekabr sarin 19-d bolsn, xurg deer kelsn yg).

Kooperac gisn—lavkin, gylgənə kerg, terynd menşevikyd bəcxənə, terynd çahaçud (belogvardejcmud) bəcxənə, ter uçr deerəs, tednəs xol bəximn, xol zogsximn giz keldg sovnarxozmudin çledydig bi yzxlərn, ter tiim uls kergin jilhvyr, uçr utxinş meddg uls biş giz bi batrulz kelz vənəv. Tedn cag deernş kycəx tərmydən tərbyn medz, tənz bəximn uga, kex kergən sən meddg kooperatormudig zaz yzyixin ormd, tednig çahaçud tal haran əgç bəx uls giz zaacxana. Ter, tigz keldg uls, evrə bışinnş kex kergən kez bəximn uga, çahaçudig bərxin tələ çrezviçajnij komiss (çeka) bəcxənə, tednd, ter tednə kex kerçinş ök zəvtə mən. Kooperativmyd bolxla-imperialistiçesk olna kycəz toktasn aparat boldg mən, ter aparatig bidn edlx zəvtəvdn. En uçr deerəs jun-çign kergig kyndvrər soləxar seddg, əərən vəsn jumig yzş ugahar seddg boln modryn moka tolvrtə surhuləta kynə, bi bijnən mednəv gik sətklitə, jovdlig bidn avrltan ugahar, ər-əvç, xəərən ugahar, dənə kevər caazla xarhuləvdn.

Kemrən, oda kyrtl, zil əngrsnş xəən, kerg kegdx evtən orad uga bolxla, kemrən mana əmn kycəx kesg tərmyd vəhə vət, bidn oda bijnş zuran tusk kyndvyr kehəd vəhə bolxla, orn-nutg, ədmg, işkə hosn, cag deernş tyykə xuvatxd giz surz bəx cagt iim caasar kegddg kerg igz kyynə hazrt orna gidg jovdl daaz bəx jovdl biş mən...

Mana aparatmudt zərmdən çahaçudt tal keltəx sətklitə çign əmts zogsad bəcxana, bolsn bijnş ter parvləd bolhd kommunistiçesk xələvr vəhə vət, tedn, ter

amts dala ik tærin kerg, hardvrin hol boldg bolz çadg zøv uga mæn. Enyn tust keldg yg bæx zøv uga: Tedn mand, zug kycævrin kerg kedg uls bolz kergtæ, tednæs æhad kerg mel uga. Kommunistmyd—tenkæn uga gidg sæn uls boldginь bi il medz bænæv, tednæ zaagt sæn gidg byrdæçnr çign bæcxana, bolsn bijnь ter byrdæçnrig olar olz avxd kesg oln zilmyd kergtæ mand kylædg zøv uga.

Oda deeræn tiim ulsig bidn bajaçudin boln surhultæ medrltæ æmtd zagas olz avç çatxvdn. Ken çign Sovnarxozd kædlz bæx yyræs bidn surxvdn; tana zergæs, medrltæ ulsig kædlmş kex tal orulxin tuskar tæ jun gidg jum kecxavt; medrltæ æmtság lavkin prikazçkudig kedy meddg bajaçudin kooperatrmudig bij talan kez tednig bistæn kædlklærn, tedn urdnь Kolupajevxnig boln Razuvaevixnig ¹⁹⁾ kædlz jovsnd dorxnь muhar kædlş ugahar kexin tust ju kesmь? Urtk, mana xuçn av'jasan xajx çag bolz, mand kergtæ xamg medrltæ ulsig mana kædlmş tal dudz avx kergtæ mæn. En jovdlig mana olar xyvlz kædlmş kedg parvlæd cugtan, mana kommunistiçesk kædlmşin uls kevtæn negn kyrtilæn metx zøvta. Igz kerg kycæxlæ, mana kergin kycævrin jovudin tylkyr bolx zøvta mæn.

Zysn zyyl vajr baxin kyndvr harhsn bolx, imperialistmydin, mana orn-nutgig orahad, oraldata bytyd orulsnas harhk, tonlhk kycævrin kergt orx çag oda irv en sanana xaalhd xamg sovetmydin, xamg kooperativmydin parvlæd orz zogsx zøvta mæn. Mand, kerydin kycævyr kergtæ mæn. Kemræn, proletariat josig evrænнь bijinnь hart orulz avçkad, ter evrænнь josan edlz es çadçla, kycævrin kergig kycægdçær tævz es çadad, kycæz es çadçlarn ter kesg oln jum geex, aldx mæn, Zug kommunistmyd uls, tednæ zaagt kesg sæn-

çign uls bæcxanə. şışln temdgtə kədlmş, kycəz, kez sadx gidg av'jasig yldəx bolv. En av'jasig yldəx çag bolv: mand kergin boln kergin kədlmş kez çadx uls kergtə, bidn tednig cugtə kədlmş tal orulx zəvtəvdn.

Kapitalizm, mand, kesgt uga ik evrənn zəər bolgç kesg oln gyn medrltə ulsan yldəv, tednig bidn erkən uga evin olz edlx zəvtəvdn, edlxlərn ərğnər, oln kemzətəhər edlz, cugtə kədlmşt orulz təvx kergtə mən. Mana kommunistmyd zaagas medrltə uls beldz harhxd çag yrədg çələn mand tərən uga, uçr junad gixlə, oda çag xamg kerg kycəvyrətə kədlmş vənə, kycəgdsn kergin xəryd vənə.

Ken-çign kollegin (olar xyyvlz kynddgin) çlen kyn, kycəvrig bij deerən daasn parvlənə çlen kyn kergig bijinn hart orulz avxd, teryg kevtə bij deerən daadg bolhk kergtə mən. Ken-çign kyn bij deerən avsn temdgtə, jilhvyrətə kədlmşinn xamg kycəvyrig erkən uga bijn kevtə daadg bolhk kergtə: harhlin bolv-çign, xuvahin bolv-çign. Ədmgig boln naatk xamg xot xoolig çikər xuvaxla mana sovetin respublikin vəadl oda bijn çign, bidn kesg, kesgtən torç çadxvdn giz bi tand kelx zəvtəv. Enynə tələd, erkən uga; volokitə (şışln caasar, biçgən) jum kedgəs tasrz harx çik politik (tər) kergtə, tyrgər boln kycəvrtəhər kəndrx kerktə, temdgtə kycəvyrətə kədlmşt, kycəvyrin bij deerən dadg uls şiidz təvx kergtə xamg xot, xoolig çikər xuvaxla mana ter uls tus tustan daalhn kədlmşən, kergən meddg bolhk kergtə, ter kerginn kycəvrig bij deerən, xagdx kyrtlən çign daax kergtə bolx mən. Sovnarkomd boln Sovet Truda boln Oborond, mana vərz vəx politikin (tərin) hol-yndsə, en Sovnarhoz- mudig boln kooperativmydin xamg kycəx kergig en politikd (tərt) orulz kycəx kergtə bolx mən. Proletarin politikin jovx zəvtə xaalhn en.

Ed-xuldin kolvrlhna tögə çikər ergdg boldgar təvx kergtə mən. Oda cagin xamg tər enynd; enyn tust mana kex, kycəx kerg jir ik kədlmş vənə, en kergig kycətəx giz bi aş syuldnb, urdnə kelsn yg deerən, tanig cugtahn, xəryd ugahar dudz vənəv.

(Sobr. soç. t. XV, str, 603—605).

TEM DG YD.

1) „Kezə-çign bi novij ekonomiçeskij politikin (mal-gerin şin tərin) tuskar biçxlərn, bi evrənnə 1918 zild biçsn, gosudarstvennij kapitalizmin tusk statbjahan orulz umşz davtdg biləv“. V. I. en kelz vəsn statbjanb, „ „zyn“ xalxin biçkdıyd voln yyrmg—bajaçud“ gidg statbjanb 1918 zilin mart sarla biçgdsn statbjə, „zyn“ xalxin bağ kommunistmydin (Bretsk-Litovsk evig buru giz kelz vəsn) əmnəs sərz biçsn boldg mən. Evrənnə prodovolstvennij nalogin tuskar gidg dektərən (1921 zil) tov. Lenin terynəsn zəvər ik jum salhz, „orsin orna oda vəx mal-gerin tuskar“ gidg nertəhər orulz biçz.

2) **Robert Ouen** (1771—1858 z.z.)—marksın vəsı cagin əmn vəsn Anglin orna socialist kyn, Anglin orna kooperativin kəndrlhnə hol-eklc bolgç ulsin neğnb. Oln dundin vədl ondarulx sanan holdz jovsn kyn, kədlmşç klassın tər-josna kəndrlhnd voln revolycin xaalhd dur uga bolz vəsn kyn.

3) „Selənə ugatnr tal“ gidg dektr 1903 zild V. I. biçz karhsn boldg, orsin orna əmn voln dord əmn biyə krestbjan ulsin noldan bolsna xəən, zil volad biçgdsn jum. Ter dektrin nernə daruknb—„social-demokratmud ju kexər vəxm gisnə cəlhvyr krestbjan ulst“.

4) **Kødlnşç social-demokratmud.** Salhz bişn dalhvrt bolv çign, dektrin biidn klatn bolv-çign, „volşevigyd“ biçz, zug „social-demokratmud“ orz vaxənə. Enynə tiim boldg uçrn en dekr 1903 zild maj sarla harsn volxla, RSDRP xojr angrz—volşevik, menşevik xojr bolz salz harsn xurg 1908 zilin ijul sarin syylər, avgust sarin ekled bolsn jumn.

5) **Biidən „socialist revolycioner ner oğəd“, vas krestyan ulst kooperacas ik kergtə jumn uga gigəd xəkrəd-çign jovdg uls vasl oldna (vexənə).** Xərdgç zun zilin ergcin tyryn zilmydt byrdsn socialist-revolycionermydin partıj vijionnə ömn jovsn arvn jstgç zun zilin 80—90 zilmydt vəsn narodnikudin (əmtnə sə xəgç nertə) ərtelmyd (selənə mal-gerin kooperac) boln olndundan vərln, en xojr revolycd tusan kyrgx gik avjasig ter partıj, tednəs avsn boldg mən. Lenin en uxag yyrmg vaxçudin, xuuçn vədl tatgç uxan giz, xuuçn „Iskra“ (1900—1903 z.z.) gidg gazez kesg samz iltxz harhsn boldg mən.

6) „Nart delkən, Kopengagend bolsn socialistiçesk kongrest (xurgt) kooperativin tusk tərmyd“ II-gç internationalin Kopengagend xurg (konferenc) 1910 zild bolsn mən. Lenin kongressin delegatmudin negnə volad ter xurg deer şiidgdsn kooperativin komisd orsn boldg. V. I. bişn, kongressin tusk statıja, tikd hazadin ornd harç vəsn „social-demokrat“ gidg nertə volşevikydin 17-gç N rtə, 1910 zilin—oktəbr sarin 25-d harsn gazez biçgdz harhgdsn boldg mən.

7) **Zores**—Francuzin socialistiçesk partin kətlvr bolgç ulsinə negnə, 1914 zilin ijul sarin 31-d (nart delkən dənə ömn) Francuzin orna xar zunaxna (çernosotencmydin) harar algdsn boldg mən. Ter kyn (Zores) partin varun reformiçsk zivrinnə tolhalz (9-ç temdg

xələtə) marksizmig, materialistiçesk biş, Idealistiçesk nomla—surhmzla, xələclə negdylxər sedsn kyn.

8) ... Cug oln dundin nicənə negdlhn Xamg kooperativmydin cugtanь nicən. En biçə zagt orsn Zoresin „budta ygmyd“ gidgnь-urdnь josn (Marksin ömnik josn) socialistmydin, kooperativmyd olar tarxaz öskəd, kapitalizmig evər şaxad harhad, urulz bolx gik sananas yldsn av'jas setkl boldg mən.

9) Ged (1845—1922)—Francuzin orna kədlmşçnrin partin köllvrç byrdəçnь, natk əmtnəs ekn tyryn bolz Marksizmin programmig avsn, Nart delkən xojrdgç Internacinalin socialistiçesk byron çlen. Arvn zilin erged nart delkən boln Francuzin revizionizmlə evcən ugahar nolda kez jovsn boldg, Imperialistiçesk dən eklsnəs avn, Ged orn-nutgan xarsz tatdg (öboronec) tal orv,

10) Ельм—Nemşin orna social-demokrat, reformist.

11) „Terynə neg dutunь neg revizionistiçesk yg orsnь dutu“... Revizionizm es giz reformizin gisn—Nemşin orna social-demokrat Bernştejnə, Marksizmig tyryn ekn bolz, dəkəd syldnь natk orn-nutgudin oppor-tunizmyd dund targsn, xazilhsn jovdl boldg. Bernştejn, Marksın materialistiçesk filosvig boln nanь çign Mark-sın kəsg zergy mal-gerin tusk hol surhulig, şyysr boldg (koncentracija proizvodstvin tusk bədl yyrmg mal-gerin çininь ulm-ulmar orlhna tuskar, proletarin xoosrlhna, əstlin tuskar, kapitalizmin erkən uga yzx ytrmzmydin boln kapitalizm uga bolz xurxin, tonьlxin tuskar). Bernştejnə uxa sana daxgç ulsin, Marksın nomin xalx „şyylhn tednə tər josna tusk, yyrmg bəja-çudin zövşərgç xələclə nicətə: klassın revolycin noldan kerg uga killhn, parlamentd proletarias olar orullhar, fabrikin tusk josna, bərn hazrin josna zalvurig oln dund-an orulz zaldg bolhlhar, damzz amrar, evər socialism

delggtx gik sana setkl zysn boldg, Tigəd enygər vol-
xla, revolycig reform bijərn solbna; enynəs avn Bern-
ştejna zivrtə ygin vagnb! „kəndrlhn gisn xamg kevtən
cugtan, yndsənə kysl gisnə tərən kerg uga jumn“.

Xojrdgç internacinald reformistmyd kel, bədl—jan-
zarn cəkn bolsn viisnə, kerg ygərn teryg viisnə yl-
məd orulz avsn jumn boldg bilə. 1814—1918 z.z. dən
voln terynə darunə harsn xamg jovdl, urdnə refor-
mistmydin əmnəs sərz jovsn ulsig (Kautskij) revizio-
nistmyd tal rəg bag kez xəjv.

12) „Sovetin josna darandan kegdx tərmyd“—
1918 zil mart—aprel sarla V. I. 1) Brest-Litovskij, 2)
Nemşin ornlna kesn 3) evin xəən biçsn statbja. Tyryn
kontr-revolycin doləgan evdgdz xamxrgdsn, rıçəçərln
dəvrlhn ekləd uga bəsn bilə, axr cəgin dotr zuur, da-
randnə kegdx byrdlnə voln mal-gerin tərmydig baglz,
tovçtəhar kelxər en statbja biçgdən jumn boldg mən.
„Sovetin josna darandnə kegdx tərmyd“ kevtən „Le-
ninə bibliotekin“ 7-ç hərədnə barlgdsn mən.

13) Kompromiss (evtən vaktlhn) kegdsn boldg..

... 1919—1920 z.z. bolsn orn nutgin dotrin dəd,
1918 zild, zug eklsn giz bəsn xot xolin ytrmzig ulm
xuregdulad, sovetin josig 1919 zild mart sard, xuçn
kooperatırmudt təvz əgsn əglhnəsn xəry xərylx zəvtə
bolz harv, „kooperativd mənəgn uga, əngər ordg jovd-
lig“ dəkəd şinəs, mal gerin şin tərln cəgt, koopera-
tivd sən durar çlen orlna usk dekret (josn) harsnas
avn en jovdl kycəgdsn boldg

14) „Ter Vılsonmudin zergs voln nəkdmydtə-
hən, diilgdsn əmtst evrə bisinnə mand əgsn Bretskij
vəcənas“... Vılson—Amerikanskij Sojedinerin ştat-
mudin prezident, 1924-ç zild yksn boldg. Terynə pre-
zident bolz bəx cəgt Amerikın orn dənd orlcv. Nem-

şin ornla evin kyndvr kelhnə eklcig Vilyson eklsn boldg—1918 zilin ijunь sarin 27-d dədz bəsn orn-nut-gud Versaly gidg (Parizin ɵer bədg) ballsnd, Nemşin orig ygərylsn, evin booca kez, batruz haran təvsn boldg jumn.

15) **Klemanso**—Francuzin orna imperializmin har-daçnrin negnь. Sovetin ors orn-nutgin evcş uga ɵətn. Neg cagt Francuzin orna respublikin premьjer-ministr bolz bəsn kyn.

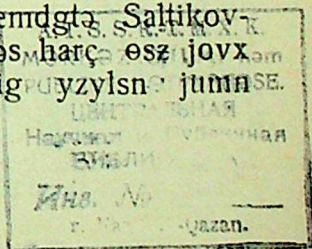
16) **Şejdeman** Nemşin social-demokrat kyn. Imperialistiçesk dən eklsnəs avn social patriot bolsn kyn. 1918 zilin Nojabrsk revolyc bolxd xaana jos xarsxar sedsn boldg mən. Xaana josn xoləvrsnə xɵen respublikansk zalihna çlen, ter kevərn kommunistmydlə xərl-tən ugahar roldz bəsn boldg mən.

17) **Malkin**—Britansk kommuna partin çlen kyn; dən bolz bəxd, nart delkən xamg keln əmtig negdyl-xin tələ zytkz yg kelsn tələd, tyyrmd orx bolz şiidg-dsn bilə. 1924 zild yksn boldg.

18) **Gaaze**—nemşin orna social-demokratın kɵtlvr-çin negnь; dən bolxd, xojran xoorndk, na çign biş, ca-cign biş sana zyyz bəsn kyn. 1916 zild nemşin orna social-demokratas harad, nemşin orna salu bəgç social-demokratın partь tal orsn boldg. 1919 zild nemşin faşist-oficerər algdsn boldg jumn mən.

19) „... tedn urdnь Kolupajvind boln Razuvaj-vind...“.

— En nerdər, orsin orna olnd temdgte Saltikov Şedrin gidg biçəç orsin orn-nutgt şinəs harç ɵsz jovx bajaçudig, kulakudig, selənə kuvcnrig yzylysn jumn boldg mən.

D A R A N B.

	Халхнь
Dektr harhaças	3
Kooperacin tuskas	4
Kooperac болн gosudarstvennij kapitalizm	13
Bajaçudin mek	16
Kooperac болн көдлмшçнрин көндрлhn	21
Bajaçudin kooperativmydlә зөвшәрлhn	27
Kooperac „bij deerән вәxin“ tuskar	29
Kooperativmyd—erkән uga kergtә apparat	40
Temdgyd	43

Төгә јасвинь *Sanhan L.*
 Огçулһнь *Cednә C.*
 Техредактор *Lebedev.*
 Хәләз харһһнь *Manzin B.*

Калм. обллит № 348. Тираж 2000. Форм. бум. 72×105/32 Печат. лист. 31/2.
 Зн. в печ. л. 52800. Заказ № 6067. Сдано в набор 13/IX 34 г. Подп. к пе-
 9/X 34 г.

Саратов. Типография № 1 Краймestпрома.

Уппь 40 д.

29 92

4 p 2003